

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

Katedra ústavního práva

Michal Bartal

**Mezinárodní právo humanitární a potlačování
mezinárodního terorismu**

Diplomová práce

Olomouc 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Mezinárodní právo humanitární a potlačování mezinárodního terorismu“ vypracoval samostatně a uvádím všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 10. 1. 2011

.....

Michal Bartal

Poděkování

V první řadě chci poděkovat vedoucímu této diplomové práce JUDr. Ondřeji Svačkovi za podnětné připomínky, a také za jeho trpělivost. Velký dík také patří моým rodičům za jejich podporu v dosavadním průběhu mého studia.

Obsah

1. Úvodem.....	6
2. Specifika ozbrojeného konfliktu stát-teroristická organizace	8
2. 1. Mezinárodní ozbrojený konflikt.....	8
2. 2. Vnitrostátní ozbrojený konflikt	9
2. 3. Konflikt stát-teroristická organizace	10
3. Aplikovatelnost mezinárodního humanitárního práva na boj s terorismem	11
3. 1. „Klasické“ pojetí terorismu z pohledu MHP za ozbrojeného konfliktu.....	11
3. 1. 1. Obecně.....	11
3. 1. 2. Konkrétně	12
3. 2. Aplikovatelnost MHP na konflikt stát-teroristická organizace jako na konflikt sui generis	13
3. 2. 1. Vymezení problematiky	13
3. 2. 2. Postoj USA a možná řešení	14
4. Mezinárodní humanitární právo a mezinárodní právo lidských práv	16
4. 1. Vztah mezinárodního humanitárního práva k mezinárodnímu právu lidských práv ...	16
4. 2. Lidská práva a terorismus.....	18
4.3. Minimální standart ochrany lidských práv vyplývající z mezinárodního humanitárního práva	20
4. 3. 1. Martensova klauzule.....	20
4. 3. 2. Ochrana obětí ozbrojeného konfliktu	22
5. Jednotlivci jako jeden ze subjektů mezinárodního humanitárního práva	24
5. 1. Kombatant	24
5. 1. 1. Pozitivní vymezení	24
5. 1. 2. Negativní vymezení.....	27
5. 2. Civilní osoby	27
5. 3. Nelegální kombatant.....	29
5. 3. 1. Pojem a vymezení problému	29
5. 3. 2. Shrnutí	32
6. Detenční zařízení – Guantánamo.....	34
6. 1. Detenční zařízení a tajné věznice mimo území USA	34
6. 2. Historie Guantánama	35
6. 3. Zadržované osoby.....	36
6. 4. Přístup vlády USA	37
6. 5. Kritika mezinárodních organizací	38
6. 5. 1. Mezinárodní výbor Červeného kříže	38
6. 5. 2. Rada Evropy	39
6. 5. 3. Evropská Unie	40
6. 5. 4. OSN	41
6. 5. 5. Výsledek mezinárodní kritiky	42
6. 6. Americká memoranda	42
6. 7. Vojenské komise	44
6. 7. 1. Úvod	44
6. 7. 2. Podrobné vymezení	44
6. 7. 3. Hamdí vs. Rumsfeld	45
6. 7. 4. Rasul vs. Bush	47
6. 7. 5. Hamdan vs. Rumsfeld	47
6. 8. Combatant Status Review Tribunals	48
6. 9. Military Commissions Act z roku 2006	49

6. 9. 1. Boumediene vs. Bush	51
6. 10. Guantánamo dnes	52
7. Vybrané kauzy.....	54
7. 1. Binyam Mohamed	54
7. 2. Iljič Ramirez Sanchez.....	54
7. 3. Velká Británie kontra IRA	55
7. 4. Izrael kontra Hamás.....	56
8. Závěr.....	57
Seznam použité literatury.....	58
Shrnutí.....	64
Summary	66
Seznam klíčových slov.....	68
Key words	69

1. Úvodem

Problematika mezinárodního humanitárního práva (právo válečné, právo ozbrojených konfliktů) a terorismu není ničím novým. Terorizující praktiky za války již dříve humanitární právo znalo. Navíc už v 19. století se do ozbrojených konfliktů zapojovaly osoby, které k tomu podle tehdejšího mezinárodního práva neměly oprávnění.

Nicméně naprosto nový rozměr této problematiky znamenal útok na New Yorkské obchodní centrum 11. září 2001, kdy USA vyhlásily svoji „válku proti terorismu“. Snad nikdy v moderní historii válečnictví nedocházelo k tak rozlišným právním názorům a voláním po nové úpravě, která by zaplnila podle některých názorů „právní vakuum“, které terorismus, ve vztahu k mezinárodnímu humanitárnímu právu, znamená.

Podle mého názoru má veřejnost o vztahu mezinárodního humanitárního práva k terorismu velmi zkreslené představy i přesto, že se jedná o médii velmi diskutovanou záležitost. Dále jsem si povšiml, že na toto téma existuje jen velmi málo domácí odborné literatury, a pokud se mu přece jen věnuje, pak pouze okrajově. Tomu odpovídá i seznam použitých zdrojů, které budou povětšinou zahraničního původu.

Proto jsem si dal za úkol, že cílem této diplomové práce bude především ucelený přehled tohoto problému. Jsem si samozřejmě plně vědom, že vzhledem k rozsahu této práce, jej není možné pojmout zcela a plně do hloubky.

V této práci se především budu zabývat otázkami:

- 1) Lze na konflikt stát-teroristická organizace aplikovat mezinárodní humanitární právo?
- 2) Pokud ano, v jaké míře?
- 3) Jakou požívají subjekty této problematiky (zejména teroristé, domnělý teroristé) ochranu?

Testovanou hypotézou bude teze, že i přes velmi precizní právní zdůvodnění vlády USA o zadržovaných osobách podezřelých z terorismu na Guantánamu, proč jim není přiznán status válečného zajatce, jde o porušování ze strany USA lidských práv i mezinárodního humanitárního práva.

Při psaní práce byla využita empiricko-analytická metoda, kterou považuji s ohledem na stanovené cíle této práce za nejvhodnější.

Vzhledem k možná poněkud zavádějícímu názvu považuji za důležité též zmínit, co není cílem této diplomové práce. Cílem této práce není podrobné zpracování mezinárodního humanitárního práva a terorismu jako samostatných pojmů. Problematika mezinárodního humanitárního práva a terorismu bude popisována většinou ve vzájemné souvislosti, což je

ostatně smyslem této práce. A pokusím se ji analyzovat tak, aby čtenář rozuměl danému tématu i bez podrobných znalostí jednotlivých pojmů. Znovu zdůrazňuji, že rozsah této práce je velmi omezený, proto v případě nejasností je potřeba sáhnout po odborné literatuře.

Z hlediska obsahu se budu zabývat nejprve specifiky ozbrojeného konfliktu stát teroristická-organizace. Dále typem ozbrojených konfliktů podle MHP, vztahu MHP k právu lidských práv. Vymezím hlavní subjekty tohoto typu konfliktu. Dále problematikou Guantánama (legal black theory), zřizováním vojenských komisí dle rozhodnutí prezidenta USA ohledně vězňů na Guantánamu a judikaturou Nejvyššího soudu USA.

2. Specifika ozbrojeného konfliktu stát-terroristická organizace

Jako první považuji za důležité vymezit specifika ozbrojeného konfliktu mezi státem a teroristickou organizací.

Mezinárodní humanitární právo zná jen dva typy ozbrojených konfliktů, na které jsou aplikovatelné jeho normy. A to mezinárodní ozbrojený konflikt a vnitrostátní ozbrojený konflikt. Pokud dojde k jednomu z nich, mezinárodní humanitární právo stanovuje válečným stranám určité povinnosti a přiznává určitá práva. Stejně tak je to u osob účastnících se ozbrojeného konfliktu.¹ Nejprve v této kapitole budou stručně rozebrány právě tyto typy konfliktů humanitárnímu právu známé, aby byly jasně patrný rozdíly právě mezi těmito konflikty a konfliktem mezinárodnímu humanitárnímu právu neznámému, tedy stát-terroristická organizace.²

2. 1. Mezinárodní ozbrojený konflikt

Pojem mezinárodního ozbrojeného konfliktu vymezuje společný článek 2. Ženevských úmluv. Podle odst. 1 se úmluvy vztahují na všechny případy vyhlášené války nebo jakéhokoliv jiného ozbrojeného konfliktu vzniklého mezi dvěma nebo více smluvními stranami, i když válečný stav není uznáván jednou z nich. Pro aplikovatelnost Ženevských úmluv tedy není nutné formální vyhlášení války nebo uznání válečného stavu. Ženevské úmluvy se stávají aplikovatelnými, jakmile fakticky započne nepřátelství.³ Vždy když dojde ve vztazích mezi dvěma státy k použití ozbrojené síly, jedná se o mezinárodní ozbrojený konflikt ve smyslu článku 2. Žádný význam při tom nehraje intenzita násilí ani to, zda byla válka vyhlášena, či zda je válečný stav stranami konfliktu uznáván. Význam nemá ani neuznání válečnické strany nebo její vlády.⁴ V roce 1995 tuto definici ozbrojeného konfliktu potvrdil Mezinárodní tribunál pro bývalou Jugoslávii v případě Tadič.⁵

¹ Mezinárodní humanitární právo tak činí v některých specifických oblastech ještě před začátkem konfliktu i po něm

² Bližší popis, jak už bylo zmíněno v úvodu není předmětem této práce

³ PICTET, J.S. *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armad Forces in the field. Commentary*. 1. vyd. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1952. s. 32

⁴ SCHINDLER, Dietrich. The Different Types of Armad Conflicts According to the Geneva Conventions and protocols. *Recueil des Cours*. 1979, ročník II, č. 163, s. 131

⁵ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 7. května 1997, *Prosecutor v Duško Tadič*, případ č. IT-94-I-T

Na vojáky i civilisty zúčastněné na tomto ozbrojeném konfliktu se pak vztahuje ochrana podle mezinárodního humanitárního práva. Toto bude rozebráno v následujících kapitolách.

2. 2. Vnitrostátní ozbrojený konflikt

Definici vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, tedy konfliktu neobsahující mezinárodní ráz, neobsahuje žádný článek Ženevských úmluv. Proto se touto definicí zabývá nauka, která má na tuto problematiku často rozdílné názory. Vzhledem k tématu této práce nepovažuji za potřebné uvádět více definic a zmíním pouze jednu z nejaktuálnějších, respektive výčet situací, ve kterých se bude jednat o vnitrostátní ozbrojený konflikt podle A. P. V. Rogerse:

- 1) Povstalci ovládají část území daného státu a snaží se svrhnout legitimní vládu nebo odtrhnout část státního území.
- 2) Rozpadá se stát s federativním uspořádáním a dojde k ozbrojenému střetu mezi vládními jednotkami a místními milicemi.
- 3) Na části území daného státu, jež vláda nemá pod kontrolou, se zhroutil systém udržování veřejného pořádku a ozbrojené frakce buď toto území ovládají, nebo o ně bojují.
- 4) Vláda daného státu uznala povstalce za válčící stranu.
- 5) Vláda a povstalci se dohodli na aplikování humanitárního práva.
- 6) Za vnitřní ozbrojený konflikt situaci označila Rada Bezpečnosti OSN.⁶

V případě mezinárodních ozbrojených konfliktů postačí jakékoliv použití ozbrojené síly ve vztazích mezi státy, aby se normy mezinárodního humanitárního práva staly aplikovatelnými. V případě vnitrostátních ozbrojených konfliktů je tomu jinak – násilí musí dosáhnout určité intenzity, aby se jednalo o ozbrojený konflikt.⁷ Je tomu tak proto, že mezi státy k užití ozbrojené síly běžně nedochází, kdežto vnitrostátní právo umožňuje, aby státní orgány používaly násilí při udržování veřejného pořádku – např. při potlačování vzpour apod.

Zde se na povstalce zúčastněné na tomto ozbrojeném konfliktu nevztahuje veškerá ochrana podle mezinárodního humanitárního práva, ale jen humanitární minimum podle společného článku 3 Ženevských úmluv.

⁶ ROGERS, A. P. V. *Law on the Battlefield*. 2. vyd. Manchester: Manchester University Press, 2004. s. 216, 218

⁷ SCHINDLER, Dietrich. The Different Types of Armád Conflicts According to the Geneva Conventions and protocols. *Recueil des Cours*. 1979, roč. II, č. 163, s. 131 a 147

2. 3. Konflikt stát-teroristická organizace

Na první pohled je tedy zřejmé, že ozbrojený konflikt mezi státem a teroristickou organizací nelze zařadit ani pod jeden z těchto konfliktů.

I když je známo, že dnes může takováto teroristická skupina spáchat útok srovnatelný s útokem státu, přesto ještě není možné jen proto považovat např. organizaci Al-Kajdá za subjekt mezinárodního práva. Pro chybějící prvek území nelze takovou organizaci asimilovat ke státu. K tomu, aby se mohla zařadit mezi jiné (nestátní) subjekty mezinárodního práva, pak chybí jednoznačné uznání ze strany států.⁸ Je sice pravda, jak se uvádí v literatuře,⁹ USA a další členové NATO neváhaly označit za jeden ze subjektů, proti nimž vedou ozbrojené akce na území Afghánistánu, mezinárodní teroristickou síť Al-Kajdá, třebaže její příslušníci neovládají souvisle žádné území, ani nejsou ochotni respektovat mezinárodní humanitární právo. Jako problematické se jeví hovořit o „pozvednutí“ Al-Kajdy do postavení válčící strany i proto, že nesledovalo humanizaci ozbrojeného konfliktu, nýbrž zřejmě jen účel obhájit výkon kolektivní sebeobrany na cizím území. Jakoukoli právní kvalifikaci navíc zpochybňuje nekonzistentní postoj USA, které zajatým příslušníkům Al-Kajdy (ale zřejmě i Talibanu) převezeným na vojenskou základnu Guantánamo odmítly přiznat postavení válečných zajatců.¹⁰ To vyvolalo ostrou kritiku nejen ze strany nauky, ale i Mezinárodního výboru Červeného kříže.¹¹

⁸ ŠTURMA,P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ V. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2003. s. 60

⁹ MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. 3. vyd. Brno: MU, Doplněk, 2002, s. 82

¹⁰ viz dále

¹¹ ŠTURMA,P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ V. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2003. s. 60

3. Aplikovatelnost mezinárodního humanitárního práva na boj s terorismem

3. 1. „Klasické“ pojetí terorismu z pohledu MHP za ozbrojeného konfliktu

3. 1. 1. Obecně

Úmluvy, které tvoří mezinárodní humanitární právo nepočítaly s takovou formou terorismu jakou známe dnes. Útoky na New Yorkské obchodní centrum však ukázaly novou formu rodícího se terorismu.

Mezinárodní humanitární právo se podle tradičního pojetí aplikuje na teroristické akty, k nimž došlo za doby mezinárodního nebo vnitrostátního ozbrojeného konfliktu. Tím se liší od právní regulace platné v době míru, kde doposud na mezinárodní úrovni neexistuje jednotná definice terorismu. Podle V. Davida *mezinárodní terorismus*, ať individuální či (většinou) skupinový, zasahuje obyvatele a území zpravidla více než jednoho státu a projevuje se rovněž v násilných činech, aby se působilo vytváření strachu, nejistoty v okolí, paniky. Dále podle něj má *mezinárodní terorismus se státním terorismem* společný prvek: protiprávní akce nemá zanechat následky jen u její oběti, ale má především působit na další subjekty.¹²

Aby došlo k rozlišení mezi válečnou úpravou a mírovou, používají Ženevské úmluvy z roku 1949¹³ a jejich Dodatkové protokoly z roku 1977¹⁴ na některých místech označení „*teror*“, namísto „*terorismu*“, který má v původním smyslu individuální povahu a je postihován na základě vnitrostátní legislativy nebo mezinárodních teroristických úmluv. Tyto pojmy se ovšem neustále směšují i v nauce, a proto autor bude používat pojem „*terorismus*“ univerzálně.

To vše znamená, že terorismus v ozbrojeném konfliktu v tradičním pojetí MHP musí být organizovaný, resp. vycházející z postavení některé ze stran konfliktu (stát, ozbrojená skupina atd.).

¹² DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Linde, 2004. s. 373

¹³ Ženevská úmluva I, 12. srpen 1949, o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, zákon č. 65/1954 Sb., Ženevská úmluva II, 12. srpen 1949, o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři, zákon č. 65/1954 Sb., Ženevská úmluva III, 12. srpen, 1949, o zacházení s válečnými zajatci, č. 65/1954 Sb., Ženevská úmluva IV, 12. srpen 1949, o ochraně civilních osob za války, zákon č. 65/1954 Sb.

¹⁴ Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I), zákon č. 168/1991 Sb., Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II), zákon č. 168/1991 Sb.

Dále je důležité zmínit, že to, co se v době míru dá považovat za teroristický čin, se v ozbrojeném konfliktu považuje legálním, nebo sice nelegální, avšak nikoliv teroristického charakteru jako za mírového stavu.¹⁵

3. 1. 2. Konkrétně

Mezinárodní humanitární právo se výslovně zmiňuje o terorismu na dvou místech. Je to čl. 33 Ženevské úmluvy IV z roku 1949 a v čl. 4 odst. 2 písm. d) Protokolu II z roku 1977. Čl. 33 Ženevské úmluvy IV uvádí: „*Jsou zakázány hromadné tresty, stejně jako zstrašující nebo terorizující opatření*“.¹⁶ Tyto opatření jsou myšlena ve vztahu k civilním osobám za mezinárodního ozbrojeného konfliktu a pravděpodobně se tento zákaz vztahuje na nerozlišující opatření násilné povahy, které má donutit nepřátelské civilní obyvatelstvo k poslušnosti. Čl. 4 odst. 2 písm. d) Protokolu II z roku 1977 pak poskytuje ochranu všem chráněným osobám (nejen civilistům), a to za vnitrostátního ozbrojeného konfliktu, kde se uvádí termín „*teroristické činy*“.

Čl. 51 odst. 2 Protokolu I a čl. 13 odst. 2 Protokolu II pak dále pojednávají o „*teroru*“, a to ve vztahu k mezinárodnímu i vnitrostátnímu ozbrojenému konfliktu. Oba shodně zakazují „*násilné činy, nebo hrozby násilnými činy, jejichž základním cílem je terorizování civilního obyvatelstva*“.

Podle J. Fuchse zákaz terorizování civilního obyvatelstva logicky doplňuje zákaz jeho úmyslného napadení a zákaz nerozlišujících útoků. Humanitární právo tak zakazuje útok přímo zaměřený na civilní obyvatelstvo, útok jež ho svou nerozlišující povahou postihuje i útok, jehož jediným cílem je ho zstrašovat.¹⁷ I když se dříve ozývaly ohlasy, že tento typ útoků je velmi účinný při podlamování morálky nepřítele a tím pádem oslabení jeho vůle dále bojovat, odporuje tento typ útoků základnímu principu vyhlášenému už v preambuli petrohradské deklarace z roku 1868,¹⁸ který říká, že jediným zákonným cílem vojenských operací je oslabení vojenských sil nepřítele.¹⁹

¹⁵ ŠTURMA, P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ V. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2003. s. 74

¹⁶ Ženevská úmluva IV, 12. srpen 1949, o ochraně civilních osob za války, zákon č. 65/1954 Sb.

¹⁷ FUCHS, J. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. s. 64

¹⁸ Deklarace petrohradská o zákazu používání výbušných nábojů ve válce, rok 1868. V *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva*. 1. vyd. II.díl, Praha: Správa sociálního řízení, 1993, s. 40-41

¹⁹ KALSHOVEN, F., ZEGVELD, L. *Constraints of the Waging of War*. 3. vyd. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2001. s. 102

Z toho všeho vyplývá, že pokud se komбатant nebo civilní osoba za mezinárodního ozbrojeného konfliktu uchýlí k těmto praktikám, poruší tím mezinárodní humanitární právo neboli spáchají válečný zločin a mohou být souzeni před vojenským soudem nepřátelské mocnosti, popřípadě jiným státem podle principu univerzality. Pokud se tedy pachatel nachází na území jiného státu, tento stát by měl na základě principu *aut udere aut judicare* pachatele buď vydat nebo potrestat.

Kombatant rozsudkem vojenského nebo civilního soudu (pokud vnitrostátní právní řád vojenské soudy nezná-viz. ČR) nepřátelské mocnosti může nejprve přijít o status válečného zajatce, a pak může být souzen i pro činy, které podléhaly zprvu trestně-právní imunitě na základě MHP. Toto platí u mezinárodního ozbrojeného konfliktu.

U vnitrostátního ozbrojeného konfliktu se vojenské soudy (civilní) pro tyto případy nezřizují, protože by to pro státy znamenalo udělit členům opozičních ozbrojených skupin beztrestnost ve smyslu vnitrostátního práva za chopení se zbraní, pokud by byl osobě přidělen status válečného zajatce. K potrestání pachatelů slouží čistě vnitrostátní legislativa, popř. mezinárodní trestní tribunály ad hoc²⁰ nebo Mezinárodní trestní soud, pokud stát není schopen nebo nejeví ochotu pachatele potrestat. Terorismus za ozbrojeného konfliktu se totiž dá považovat podle mezinárodního práva za zločin proti lidskosti.

Problematika statutu komбатantů, civilních osob a teroristů z hlediska mezinárodního humanitárního práva bude blíže rozebrána v následujících kapitolách.

3. 2. Aplikovatelnost MHP na konflikt stát-teroristická organizace jako na konflikt sui generis

3. 2. 1. Vymezení problematiky

Výše jsem se zmínil o tom, že ozbrojený konflikt stát-teroristická organizace mezinárodní humanitární právo nezná, a že MHP zná pouze terorismus za ozbrojeného konfliktu mezinárodního či vnitrostátního. Pokud tedy dojde k teroristickým útokům v takové intenzitě, jakými byl útok na New Yorské World Trade Centrum 11. září 2001, je otázkou, zda se bude aplikovat mezinárodní humanitární právo na tyto teroristické činy a útoky na civilní obyvatelstvo k jeho ochraně. Tzn. jestli můžeme teroristické aktivity kvalifikovat jako ozbrojený konflikt *sui generis*.

²⁰ Doposud byly vytvořeny 4 trestní tribunály ad hoc: Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku, vytvořené Radou bezpečnosti OSN mezinárodní trestní tribunály pro bývalou Jugoslávii a Rwandu, a Speciální soud pro Sierra Leone

Tato otázka je z hlediska mezinárodního boje proti terorismu naprosto stěžejní. Uznáme-li totiž, že na tento typ konfliktu je aplikovatelné mezinárodní humanitární právo, znamená to postavit teroristickou organizaci Al-Kajdá a jí podobné na roveň plnoprávné strany ozbrojeného konfliktu, což není z hlediska toho, že tyto organizace nedodržují ani minimální standart práv a povinností vyplývajících z mezinárodního humanitárního práva, vůbec snadné. Zde totiž nastupuje problematika nereciprocit, respektive ignorace principu reciprocit ze strany teroristických skupin. Naopak smluvní státy Ženevských úmluv se zavazují, že budou dodržovat své závazky plynoucí pro ně z těchto úmluv i v okamžiku, kdy druhá strana ozbrojeného konfliktu není smluvní stranou Ženevských úmluv.²¹

3. 2. 2. Postoj USA a možná řešení

Postoj USA k této problematice je jednoznačný. USA neváhají označit teroristy za stranu ozbrojeného konfliktu, na druhou stranu jejich aplikace mezinárodního humanitárního práva, pokud bychom teroristickou organizaci označili za plnoprávný subjekt MHP, značně pokulhává. Jasně je to patrné na příkladech vojenských akcí v Afghánistánu a Iráku.

Problematika zadržovaných osob na základě vojenského útoku v Afghánistánu a Iráku bude rozebrána v kapitole 6. Guantánamo. Poněkud specifický pohled na aplikaci mezinárodního humanitárního práva však představuje útok ozbrojených sil USA v Jemenu, který bude rozebrán v této kapitole.

Jemen

V listopadu roku 2003 zaútočily ozbrojené složky USA za pomoci helikoptér na jemenské území, kde usmrtily 6 vysokých představitelů teroristické organizace Al-Kajdá. Zkráceně se jednalo o vojenských zásah jedné země na území druhé proti občanům třetí země. Tento zásah byl Jemenskou vládou odsouhlasen, a to z důvodu, že v rámci preemptivní obrany není schopen zásah sám provést.

Pokud bychom striktně dodržovali současnou právní úpravu, pak by jemenská vláda měla tyto podezřelé z terorismu buď zadržet, nebo popřípadě soudit podle vnitrostátní legislativy. V úvahu by připadalo i vydání těchto 6 osob k trestnímu stíhání do USA. Zadržení těchto osob by pak přicházelo v úvahu jako policejní akce se všemi jejími důsledky.

I přesto USA zvolily výše zmíněnou variantu, která byla jednoznačně pro americkou vládu „nejpohodlnější“, a která znamenala moc soudní a exekutivní v „jednom“ bez řádného

²¹Ženevská úmluva IV, 12. srpen 1949, o ochraně civilních osob za války, čl.2 odst. 3., zákon č. 65/1954 Sb.

procesu. Když pomineme problematiku legality vojenské akce na území cizího státu proti příslušníkům třetí země, nabízí se klíčová otázka. Z jakého titulu USA provedli tento vojenský útok? USA dlouho tvrdily, že se nejednalo o usmrcení civilních osob, ale komбатantů, a to z důvodu, že se jednalo o vojenskou akci v rámci ozbrojeného konfliktu.²² Vzhledem ke kapitole 2., kde byly rozebrány typy konfliktů, které mezinárodní humanitární právo zná, tedy mezinárodní ozbrojený konflikt a vnitrostátní ozbrojený konflikt, nabízí se další navazující otázka. O jaký konflikt se v tomto případě jedná? Jelikož válku nelze vést ani proti jevu či mezinárodní organizaci, pak je namísto tvrdit, že o konflikt, který nepodléhá mezinárodnímu humanitárnímu právu. Ze strany USA se v podobných případech objevuje také argumentace, že se jednalo o vojenskou akci při ozbrojeném konfliktu, kdy se teroristé zapojily přímo do bojů, a tudíž je lze považovat za legitimní vojenský cíl. Tato argumentace ovšem také padá, jelikož na území Jemenu žádný ozbrojený konflikt neprobíhal. Toto by bylo možné tvrdit pouze v takových případech jako je Afghánistán či Irák.

Z výše uvedeného je patrné, že země, které bojují proti terorismu, jednají často za nejasné právní situace, která ovšem neznamená, že je možné neaplikovat ty části mezinárodního práva, které jsou ustálené a jasné. I když souhlasím s tím, že současný stav je mimořádný a vyžaduje si mimořádná řešení, za daleko nebezpečnější považuji přizpůsobování si mezinárodní právní úpravy tak, jak se to „někomu hodí“, což by mohlo při troše nadsázky vést k celosvětovému právnímu anarchismu.

Možné řešení vidím v zakomponování ozbrojeného konfliktu stát-teroristická organizace do mezinárodního humanitárního práva. Samozřejmě při přihlédnutí ke specifikům, která tento konflikt přináší. Takováto právní úprava ale zatím není a státy jako USA či Velká Británie by měly současnou právní úpravu respektovat a snažit se ostatními zeměmi o určitý konsenzus, který by k tomuto zakomponování vedl tak, aby tyto konflikty byly plně legalizovány bez nejasností. Do té doby by se tyto státy měly řídit vnitrostátní legislativou, popřípadě mezinárodními protiteroristickými úmluvami a mezinárodním právem lidských práv.

²² DUFFY, H. *The 'War on Terror' and the Framework of International Law*. 3. vyd.. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. s. 341

4. Mezinárodní humanitární právo a mezinárodní právo lidských práv

Další důležitou otázkou bezesporu je, jaký má mezinárodní humanitární právo vztah k lidským právům. Jen při znalosti této problematiky je možno dokonale pochopit, jaký status v ozbrojeném konfliktu mají komatanti, civilní osoby i nelegální komatanti²³, jak tyto osoby podezřelé z terorismu označuje vláda USA. Zejména pak jakých požívají oprávnění a ochrany z hlediska mezinárodního práva. Mezinárodní humanitární právo totiž není uzavřený soubor právních pravidel, který by bylo možno izolovat jako samostatné odvětví bez návaznosti na některé jiné právní úpravy.

4. 1. Vztah mezinárodního humanitárního práva k mezinárodnímu právu lidských práv

Mezinárodní humanitární právo nelze zaměňovat s mezinárodním právem lidských práv. Je sice pravdou, že obě odvětví sledují tentýž základní cíl a chrání tytéž základní hodnoty lidské osobnosti, avšak obě odvětví se zrodila v jiném společenském a právním kontextu a zachovávají si tak své vlastní odlišnosti. Mezinárodní právo lidských práv chrání jednotlivce a určitý okruh jeho práv a svobod v každé době a vůči každé veřejné moci, kdežto humanitární právo chrání jednotlivce pouze za ozbrojeného konfliktu a pouze proti nepřátelské mocnosti. Právo lidských práv za splnění určitých podmínek připouští derogaci nebo omezení výkonu práv, zatímco pravidla humanitárního práva byla od počátku uzpůsobena pro aplikaci za ozbrojeného konfliktu, a proto žádnou derogaci či omezení nepřipouští. Humanitární právo tak chrání určitý okruh práv jednotlivce za vyhrocené situace ozbrojeného konfliktu, kdy mohou být ohroženy důležité státní zájmy či dokonce samotná existence státu.²⁴

Tradiční válečné právo 19. století a první poloviny 20. století mělo mezistátní povahu a jednotlivce v něm vystupoval pouze jako objekt právní úpravy. Úprava vedení války chránila jak zájmy jednotlivce, tak zájmy válčících stran. Po 2. světové válce se na humanitárním právu začal projevovat vliv nově rodícího se práva lidských práv, a to jeho mezistátní povahu zmírnilo. V úmluvách sjednaných v tomto období se do popředí dostala

²³ viz dále

²⁴ FUCHS, J. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. s. 11

ochrana jednotlivce. V Ženevských úmluvách o ochraně obětí ozbrojených konfliktů a Dodatkových protokolech z roku 1977 už jednotlivec vystupuje jako subjekt práv. V druhé polovině 20. století se tak humanitární právo v důsledku „vyzařování“ mezinárodní ochrany lidských práv postupně „humanizovalo“. Navzdory těmto znakům konvergence si obě odvětví mezinárodního práva zachovávají svoji odlišnost a samostatnost.²⁵

Přes tuto odlišnost a samostatnost se v průběhu druhé poloviny 20. století dostala do popředí otázka vztahu mezi těmito dvěma odvětvími mezinárodního práva. V teorii i praxi jednoznačně převládá názor, že lidská práva garantovaná mezinárodním právem trvají i za ozbrojeného konfliktu. V preambuli Protokolu II z roku 1977 smluvní strany deklarují, že mezinárodní dokumenty vztahující se k lidským právům poskytují základní ochranu lidské osobnosti. Dokládá to i četná judikatura mezinárodních soudů a dalších mezinárodních orgánů. Obsah pravidel těchto dvou odvětví je však odlišný. Praxe se tak musela vypořádat s otázkou, jak tato rozdílná pravidla sloučit. Jestliže například voják zabije za války nepřátelského kombatanta, je tím porušeno jeho právo na život? Mezinárodní soudní dvůr ve svém Posudku o legalitě hrozby jadernými zbraněmi či jejich užití z roku 1966 dospěl k závěru, že právo na život garantované Mezinárodním paktem o občanských a politických právech trvá i za ozbrojeného konfliktu. Nicméně otázku, zda při vedení bojových operací došlo ke zbavení života v rozporu s paktem, nelze zodpovědět pouze na základě jeho ustanovení, protože tuto otázku upravuje soubor specifických pravidel, tedy mezinárodní humanitární právo.²⁶ Humanitární právo, tak dle názoru soudu, vystupuje jako *lex specialis*.²⁷ K téměř stejnému názoru došla i Meziamerická komise pro lidská práva při interpretování ustanovení Meziamerické úmluvy o lidských právech v případě Abella.²⁸ Naproti tomu Evropský soud pro lidská práva šel jinou cestou, kdy ohledně dvou případů z války v Čečensku aplikoval normy mezinárodního lidského práva bez jediného odkazu na mezinárodní humanitární právo.²⁹

²⁵ FUCHS, J. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vydání. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. s. 11

²⁶ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 12

²⁷ Zpráva Mezinárodního soudního dvora ze dne 8. července 1996, *Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, zpráva I. C. J. 1996

²⁸ Zpráva Meziamerické komise z roku 1997, *Case Juan Carlos Abella (Argentina)*, zpráva č. 55/1997 pro případ 11.137 (1997)

²⁹ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva z 24. února 2005, *Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia*, případ č. 57947-49/00

4. 2. Lidská práva a terorismus

Mezinárodní terorismus znamená vážný zásah do lidských práv a útočí na samou podstatu vládní i společenské existence. Je proto potřeba proti němu bojovat účinnými prostředky. To ovšem neznamená, že tento boj je možno vést při porušování mezinárodního práva lidských práv. K takovému porušování dochází zejména po 11. září 2001, kdy společnost, zejména ta americká, má až panický strach z dalších teroristických útoků. Příkladem mohou být zvláštní vojenské tribunály USA pro souzení cizinců obviněných z účasti na terorismu, nebo přijímání speciálních protiteroristických zákonů v některých zemích (např. USA, Velká Británie a Indie).

Tyto prostředky metody vedení boje proti terorismu však jsou ostře odsuzovány ze strany OSN, Rady Evropy, Evropské Unie či Mezinárodního výboru Červeného kříže a dalších. Např. na mimořádném zasedání Evropské rady 21. 9. 2001 v Bruselu byla přijata výzva ke celosvětové koalici proti terorismu, přičemž zároveň je striktně trváno na tom, aby tento přístup byl v souladu s respektováním základních svobod, na nichž stojí naše civilizace.³⁰ Naproti tomu Rada Evropy měla ještě větší obavu z toho, aby boj proti terorismu nevedl k porušování lidských práv.

Rada Evropy tak vydala mezinárodní dokument, který v podstatě shrnuje názory OSN, Evropské Unie, Mezinárodního výboru Červeného kříže a dalších na tuto problematiku. Tímto dokumentem je Směrnice Výboru ministrů Rady Evropy o lidských právech a boji proti terorismu ze dne 15. 7. 2002.³¹ Tento dokument nejprve potvrzuje závazek států chránit základní práva každého jednotlivce, zejm. právo na život, před teroristickými akty. Naproti tomu ale zdůrazňuje, že všechna protiteroristická opatření musí respektovat lidská práva zásadu vlády práva a vyvarovat se svévolnosti a jakéhokoliv diskriminačního či rasistického zacházení. Směrnice III navíc dále říká, že všechna protiteroristická opatření musí být zákonná. Případná omezení lidských práv musí být co nejpřesněji vymezena a musí být nezbytná a přiměřená vzhledem ke svému cíli.

Po úvodních ustanoveních stojí na prvním místě zákaz mučení nebo nelidského a ponižujícího zacházení či trestání za všech okolností, zvláště při zatčení, výslechu a věznění osoby podezřelé nebo usvědčené z terorismu, a to bez ohledu na povahu těchto činů. Další ustanovení jsou už jednoznačně mířena proti teroristickým aktům v době míru. Jedná se

³⁰ Legislativa EU: Rozhodnutí Rady EU ze dne 21. září 2001, Závěry a Akční plán proti terorismu přijaté na mimořádném zasedání Evropské rady, Brusel

³¹ Legislativa Rady Evropy: Směrnice Výboru ministrů Rady Evropy ze dne 15. července 2002, O lidských právech a boje proti terorismu, Štrasburk

například o ustanovení o sběru a zpracování dat, opatření, které zasahují do soukromí (osobní prohlídky, odposlech telekomunikačního zařízení, kontrola korespondence apod.), dále zatčení a policejního zadržení, přezkumu vazby a soudního řízení.

Ovšem i některá další ustanovení mohou mít význam i pro mezinárodní humanitární právo, pokud strana konfliktu a priori tvrdí, že se jedná o ozbrojený konflikt (např. USA) a ne o trestný čin z hlediska vnitrostátní legislativy (popř. mezinárodních proti teroristických úmluv) v době mírové. Je tomu tak například u ustanovení, které tvrdí, že obviněný z teroristických činů má - stejně jako každý jiný - právo na presumpci nevinu a na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem zřízeným zákonem. Toto ustanovení je jednoznačně v případě Guantánama porušováno. Na druhou stranu je zde zmíněno, že z hlediska složitosti boje proti terorismu je možno omezit určitá práva, např. právo na obhajobu. Zejména pokud jde o úpravu kontaktů mezi advokátem a klientem, přístupu ke spisu a použití anonymního svědectví. Tato omezení ovšem musí být přiměřená, aby byla zajištěna zásada spravedlivého procesu.

Jako mimořádně důležité z hlediska mezinárodního humanitárního práva se mi jeví poslední dvě směrnice (XV a XVI). První z nich dovoluje státu, aby v případě, kdy boj proti terorismu probíhá za situace války nebo veřejného ohrožení státní existence, přijal opatření k dočasnému odstoupení od některých závazků vyplývajících z mezinárodních instrumentů na ochranu lidských práv. Může tak učinit pouze v rozsahu naléhavosti situace a za podmínek stanovených mezinárodním právem. Státy však nikdy nesmějí derogovat mezinárodními instrumenty garantované právo na život, zákaz mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení či trestání, princip legality trestů, ani zákaz retroaktivity trestního práva.³² Druhá směrnice pak výslovně stanoví, že *„ve svém boji proti terorismu státy nesmí nikdy jednat v rozporu s kogentními normami mezinárodního práva, ani v rozporu s mezinárodním humanitárním právem tam, kde je aplikovatelné.“* Tímto mimořádně důležitým ustanovením Výbor Ministrů Rady Evropy jednoznačně potvrdil souvislost s pravidly obecného mezinárodního práva, resp. podřízenost protiteroristických opatření dodržování kogentních pravidel, včetně pravidel mezinárodního humanitárního práva.³³ Podle mého názoru je toto ustanovení nepřímým potvrzením toho, že mezinárodní humanitární právo je v případě boje proti terorismu aplikovatelné pouze za situace, že teroristická organizace nebo jednotlivec se přímo zúčastní ozbrojeného konfliktu. Na druhou stranu může dvojsečně znamenat „zadní

³² Legislativa Rady Evropy: Směrnice Výboru ministrů Rady Evropy ze dne 15. července 2002, O lidských právech a boje proti terorismu, Štrasburk

³³ ŠTURMA, P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ V. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2003. s. 81

vrátka“ ochrany základních lidských práv podezřelých z terorismu v případě, že do mezinárodního humanitárního práva bude implementován ozbrojený konflikt stát-teroristická organizace.

Státy jako USA sice nejsou vázány dokumenty Rady Evropy, ale jak už bylo zmíněno výše, tento dokument shrnuje názor respektovaných mezinárodních organizací jako je OSN, Evropská Unie nebo Mezinárodní výbor Červeného kříže, který je založen například na takových dokumentech, jako je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (New York, 1966), Americká úmluva o ochraně lidských práv (San José, 1969) nebo úmluvou OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (ratifikace USA 1994), kterými Spojené státy vázány jsou.

4.3. Minimální standart ochrany lidských práv vyplývající z mezinárodního humanitárního práva

Ať už se tedy v případě boje proti terorismu jedná o použití právních norem pro dobu mírovou, či sporné použití právních norem pro ozbrojený konflikt, některá lidská práva jsou z hlediska mezinárodního práva nederogovatelná za všech okolností. I samotné mezinárodní humanitární právo obsahuje pojistky na ochranu základních lidských práv, které jsou aplikovatelné v kterékoli situaci.

4.3.1. Martensova klauzule

„Martensova klauzule“, která je spojována naukou se základní zásadou mezinárodního humanitárního práva – zásadou lidskosti, je pilířem ochrany civilních osob a komatantů. Jedná se ustanovení, o které se na Haagské rekodifikační konferenci ohledně pravidel války v roce 1899 zasadil F. Martens. Autor této klauzule byl členem ruské delegace, diplomat a právník. Toto ustanovení, které bylo pojata do preambule Úmluvy o zákonech a obyčejích války pozemní říká: *“(…)civilisté a válčící v případech výslovně neupravených mezinárodní smlouvou zůstávají pod ochranou a vládou zásad mezinárodního práva odvozených od zavedených zvyklostí mezi národy, zásad lidskosti a požadavků veřejného svědomí.”*³⁴ Martensova klauzule je tedy, jak už bylo zmíněno, jakousi pojistkou v situaci, že žádná mezinárodní smlouva určitý případ za válečného konfliktu neupravuje. Tímto je zakázána libovůle válčících stran, které by se chtěly hájit tím, že konkrétní situace není upravena

³⁴ OBERSON, B. *Mezinárodní humanitární právo II.-odpovědi na vaše otázky*. 1. vyd. Praha: Úřad ČČK, 2001. s. 21.

mezinárodním právem.³⁵ Toto ustanovení bylo důležité zejména na počátku 20. století, kdy řada oblastí mezinárodního humanitárního práva nebyla smluvně upravena vůbec nebo jen pramálo. Později, kdy už existovalo poměrně velké množství konkrétních pravidel neztratila Martensova klauzule nic na své důležitosti, což ostatně demonstruje, že byla pojata do článku 1 odst. 2 Protokolu I z roku 1977.

Jako mimořádně důležité se v této problematice jeví rozsudek Mezinárodního soudního dvora v rozhodnutí *Vojenská a polovojenská činnost v Nikaragui*³⁶ z roku 1986. MSD zde vyslovil názor, že právo na život, spolu s právem nebýt mučen a právo na zákaz zpětné účinnosti trestního zákona tvoří *humanitární minimum*, které je zaručeno v článku 3 Ženevských úmluv a zároveň v Martensově klauzuli.³⁷ Tyto základní regule byly označeny za *elementární výraz respektování lidskosti*, který musí být dodržován za všech okolností, ve válce i v době míru. MSD tak označil tyto regule nikoli jako smluvní, ale jako obecně platná obyčejová pravidla.³⁸ To znamená, že mezinárodní humanitární právo nachází uplatnění i mimo ozbrojený konflikt. Martensova klauzule může být tedy použita jako obecně platné obyčejové mezinárodní právo v případech nedefinovaných Ženevskými Úmluvami, ale i například v zemích, kde nebyly přijaty mezinárodní úmluvy na ochranu lidských práv.³⁹ MSD tak v tomto rozhodnutí zdůraznil povinnost států zachovávat minimální standard ochrany čl. 3, který vyplývá jak z Ženevských úmluv, tak z obecných zásad humanitárního práva.⁴⁰

To vše ohledně problematiky konfliktu stát-teroristická organizace znamená jasný závěr. A to bez ohledu na to, zda se jedná o ozbrojený konflikt *sui generis* výslovně neupravený v MHP, nebo konflikt, který by mohl být zařazen pod kterýkoli z ozbrojených konfliktů MHP, které toto právo zná. Popřípadě snad třetí varianta, ke které se přikláním, že by měly být použity právní normy potlačující terorismus v době míru. Tímto závěrem je, že takové praktiky, které jsou nebo byly používány v případech jako detenční střediska Guntánamo na Kubě, věznice Abú Ghraib v Iráku nebo případ Mahera Arara, občana Kanady a Sýrie, který byl rok držen v syrské vazbě a s nejvyšší pravděpodobností mučen, jsou podle mezinárodního práva nepřípustné.

³⁵ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 18

³⁶ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ze dne 27. června 1986, *Concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua*, zpráva I. C. J. 1986

³⁷ SUDRE F. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Brno: Masarykova univerzita, Přeložil Jiří Malenovský, 1997. s. 167

³⁸ ŠTURMA P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002. s. 93.

³⁹ de THAN, C., SHORTS E. *International criminal law and human rights*. 1. vydání. London: Sweet Maxwell, 2003. s.10, 196 .

⁴⁰ SCHABAS, A.W. *The abolition of the death penalty in international law*. 1. vydání. Cambridge University Press, 1997.s. 134.

4. 3. 2. Ochrana obětí ozbrojeného konfliktu

Mezinárodní humanitární právo obsahuje i minimální standart ochrany, vycházejícího ze společného článku 3 Ženevských úmluv, některých subjektů ozbrojeného konfliktu. Tento standart je přímo smluvně upraven a rozveden do detailů. Jedná se o ochranu obětí ozbrojeného konfliktu.⁴¹

Obětí ozbrojeného konfliktu se rozumí osoba, která se za ozbrojeného konfliktu z jakéhokoliv důvodu ocitla v moci nepřátelské mocnosti. Ženevské právo tyto osoby chrání před svévolným nakládáním ze strany této mocnosti.⁴²

Můžeme tedy rozlišit tři kategorie obětí ozbrojeného konfliktu:

- 1) ranění, nemocní a třešníci
- 2) váleční zajatci a
- 3) civilní osoby v moci nepřátelské mocnosti

Tato ochrana obětí ozbrojených konfliktů je obsažená na mnoha místech v Ženevských úmluvách (1949) a Dodatkových protokolech (1977). Přesto lze tuto ochranu shrnout do čtyř základních pravidel. Tyto pravidla můžeme nalézt ve všech čtyřech Ženevských úmluvách, mají obyčejovou povahu a tvoří minimální standart zacházení.⁴³

- 1) Povinnost respektovat oběti ozbrojených konfliktů** (jedná se o první Ženevskou úmluvu článku 12, 19 a 24, druhá ŽÚ články 12, 22 a 36, třetí ŽÚ článek 13 a čtvrtá ŽÚ články 20 a 27). Výraz „respektovat“ nutno vykládat s přihlédnutím k autentickému francouzskému překladu „respekter“. Povinnost respektovat oběti tak znamená zákaz jakýchkoli činů, jež by mohly poškodit nebo ohrozit. Zahrnuje také povinnost šetřit jejich život, celistvost a osobnost.⁴⁴
- 2) Povinnost chránit oběti ozbrojených konfliktů** (první ŽÚ články 12, 19 a 24, druhá ŽÚ články 12, 22 a 36, třetí ŽÚ článek 13 a čtvrtá ŽÚ články 20 a 27). Toto pravidlo doplňuje předchozí. Je to povinnost chránit oběti před nebezpečím či utrpením a v případě potřeby jim poskytnout pomoc.⁴⁵

⁴¹ Bližší vymezení problematiky válečných zajatců, civilních osob v moci nepřátelské mocnosti jakož i nelegálních komatantů bude popsáno v následující kapitole.

⁴² ZEGVELD, L. Remediem for victims of violations of international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*. 2003, roč. XXCV, č. 851, s. 501

⁴³ KALSHOVEN, F., ZEGVELD, L. *Constraints of the Waging of War*. 3. vyd. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2001. s. 53-54

⁴⁴ PICTET, J.S. *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armad Forces in the field. Commentary*. 1. vyd. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1952. s. 134-135

⁴⁵ PICTET: *Geneva Convention...*, s. 135

- 3) **Povinnost lidského zacházení s oběťmi ozbrojených konfliktů** (první ŽÚ články 12 a 28, druhá ŽÚ články 12 a 37, třetí ŽÚ článek 13 a čtvrtá ŽÚ článek 27). Toto pravidla se vztahuje na všechny aspekty zacházení s oběťmi ozbrojených konfliktů, přičemž cílem je zajistit jim podmínky důstojné pro lidskou bytost.⁴⁶
- 4) **Zákaz diskriminace mezi oběťmi ozbrojených konfliktů** (první ŽÚ článek 12, druhá ŽÚ článek 12, třetí ŽÚ článek 16 a čtvrtá ŽÚ článek 27)

I tyto výše uvedené pravidla mají jistě velký přínos pro zajišťování ochrany práv osob podezřelých z terorismu při aplikaci mezinárodního humanitárního práva.

⁴⁶ KALSHOVEN, F., ZEGVELD, L. *Constraints of the Waging of War*. 3. vyd. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2001. s. 53

5. Jednotlivci jako jeden ze subjektů mezinárodního humanitárního práva

V předchozích kapitolách jsem zabýval možnými druhy ozbrojených konfliktů, aplikovatelností mezinárodního humanitárního práva na tyto konflikty a lidskými právy, které jsou s těmito konflikty spjaty. Tato práce by nebyla kompletní, kdybych nevymezil postavení jednotlivců, kteří se účastní těchto konfliktů, ať už dobrovolně nebo nedobrovolně. Pro účely tématu mezinárodní humanitární právo a potlačování mezinárodního terorismu postačí vymezení kombatanta, civilních osob a tzv. „nelegálního kombatanta“. Na první pohled by se mohlo zdát, že postavení civilních osob není třeba zmiňovat. Opak by byl pravdou, jak bude uvedeno v kapitole 5.3. Nelegální kombatant.

5. 1. Kombatant

5. 1. 1. Pozitivní vymezení

Právo účastnit se ozbrojeného konfliktu neboli přímé účasti na nepřátelství má pouze ten, komu mezinárodní právo v mezinárodním ozbrojeném konfliktu přiznává status kombatanta. Civilním osobám se právo přímé účasti na nepřátelství odepírá.⁴⁷ Kombatant usmrcuje či zraňuje osoby a ničí či poškozuje objekty a materiál. Pokud jeho násilné činy neporušují mezinárodní humanitární právo, má jeho jednání povahu výkonu oprávnění a nevede ke vzniku trestní odpovědnosti (toto se naukou někdy nazývá jako *aktivní kombatantství*). Kombatant zároveň představuje legitimní terč útoku nepřítele. Pokud upadne do zajetí protějščí strany, má právní nárok na postavení válečného zajatce (*pasivní kombatantství*).⁴⁸ Kombatant tedy není trestně postihnutelný za jeho účast a jeho činy v ozbrojeném konfliktu. Mezinárodní humanitární právo zde vystupuje jako okolnost vylučující protiprávnost, ovšem jen pokud kombatant MHP dodržuje. Individuální odpovědnost za toto porušení, jak už bylo zmíněno v kapitole 3., je vynutitelná před vnitrostátními i mezinárodními soudy. U vnitrostátního ozbrojeného konfliktu se status kombatanta a válečného zajatce neposkytuje, protože by to pro státy znamenalo udělit členům

⁴⁷ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 45

⁴⁸ SEIDL – HOHEVELDERN, I. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2006. s. 358

opozičních ozbrojených skupin beztrestnost ve smyslu vnitrostátního práva za chopení se zbraní.⁴⁹ (viz kapitola 3.)

Mezinárodní humanitární právo přiznává status kombatanta členům tradičních, vládních ozbrojených sil, jež náležejí ke státu, který se účastní ozbrojeného konfliktu.⁵⁰ Některé státy ovšem přičleňují k ozbrojeným silám i různé milice či dobrovolnické sbory. Ve 2. světové válce tak zejména nacistické Německo zřizovalo dobrovolnické oddíly SS z různých zemí okupované Evropy, např. SS Division Wiking nebo SS Division Nordland apod. Tyto praktiky se používaly už celá staletí. Logicky tedy vznikla otázka, jaké mají postavení tyto vojenská uskupení. Článek 1 Řádu války pozemní z roku 1899 stanovil, že ozbrojené síly válčící strany tvoří nejen armáda, ale také milice a dobrovolnické sbory, pokud kumulativně splňují tyto podmínky:

- 1) mají v čele velitele odpovědného za své podřízené,
- 2) nosí pevný rozeznávací znak viditelný na dálku,
- 3) nosí otevřeně zbraň a
- 4) dodržují zákony a obyčeje války.

Tyto znaky převzala do své definice ozbrojených sil převzala i třetí Ženevská úmluva z roku 1949 a lze ji pokládat za legální definici ozbrojených sil.⁵¹

Čtvrtý znak vyvolával v mezinárodním společenství největší polemiku. Ještě na počátku 20. století panoval názor, že porušení mezinárodního humanitárního práva znamená pro kombatanta zbavení jakékoli ochrany. Na základě toho kombatant, který porušil tato pravidla mohl být zastřelen na základě rozkazu velícího důstojníka. Někdy se tento názor objevoval ještě po druhé světové válce. Nyní je tento názor už překonán hlavně z hlediska sílícího vlivu mezinárodního práva lidských práv a kombatant má i za této situace nárok na humanitární minimum ochrany z hlediska společného článku 3 Ženevských úmluv. Rázný krok v této problematice znamenal článek 44 odst. 2 Protokolu I z roku 1977, který stanovil, že porušení mezinárodního humanitárního práva kombatanta nezabavuje nároku být pokládán za kombatanta. Tzn., jak už bylo zmíněno, že kombatant může být souzen za své činy porušující pravidla mezinárodního humanitárního práva před vojenským soudem nepřátelské mocnosti a ztratit status válečného zajatce. Ovšem je chráněn humanitárním minimem. To je důležité i z hlediska MHP a potlačování mezinárodního terorismu. USA sice označují

⁴⁹ Mezinárodní výbor Červeného kříže. *Oficiální stanovisko - Relevance mezinárodního humanitárního práva v kontextu terorizmu* [online]. cervenykriz.eu, 21. července 2005 [cit. 12. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp_terorismus/icrc_mhp_teror.pdf>

⁵⁰ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 46

⁵¹ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 46

teroristy za válčící stranu, ale podle jejich názoru teroristé nedodržují zákony a obyčeje války a tudíž se na ně nevztahuje žádná ochrana, tedy ani humanitární minimum stipulované článkem 3 Ženevských úmluv.

Až do 2. světové války tedy válečné právo považovalo za legitimní vojenské síly jen armádu, přidružené milice a dobrovolnické sbory pokud splňovaly výše zmíněné požadavky. Ale bojů se zúčastňovala i jiná seskupení. Byly to různé ozbrojené sbory, povstalci nebo guerillový bojovníci. Těm se status kombatanta nepřiznával. Jedinou výjimkou bylo masové povstání obyvatelstva.⁵² Toto bylo problémem zejména ve 2. světové válce, kdy na územích okupovaného Německem a jeho spojenci operovali různé partyzánské oddíly, často bez žádné vazby na oficiální armádu. Po zjetí si nemohly nárokovat status válečného zajatce. Tento problém odstranila až třetí Ženevská úmluva z roku 1949, kdy přiznala status válečného zajatce i členům organizovaného hnutí odporu, kteří přísluší k jedné straně konfliktu, pokud splňují čtyři znaky požadované pro vládní ozbrojené oddíly.

Dodatkový protokol I z roku 1977 výrazně inovoval stávající definici ozbrojených sil. Jeho článek 43 odst. 1 stanovil, že ozbrojené síly strany v konfliktu se skládají ze všech organizovaných ozbrojených sil, skupin a jednotek, které jsou pod velením osob odpovědných této straně za jednání svých podřízených, a že ozbrojené síly budou podléhat vnitřnímu disciplinárnímu systému, který bude prosazovat dodržování norem mezinárodního humanitárního práva. Pro všechny druhy sil je požadováno splnění těchto dvou znaků:

- 1) existence odpovědného velení a
- 2) vnitřní disciplinární systém prosazující dodržování mezinárodního humanitárního práva.

Vypuštění druhého a třetího znaku, které požadoval Řád války pozemní z roku 1899, znamenalo ostrou kritiku především západních zemí. Namítaly, že i guerillový bojovník se musí od civilních osob nějak odlišovat. Podle USA, kterým je toto ustanovení nejvíce „trnem v oku“, to znamená ústupek teroristům a podryvání jedné ze základních zásad MHP, tedy zásady rozlišování. Proto společně s Francií odmítly Protokol I ratifikovat.

Mezinárodní výbor Červeného kříže ve své studii z roku 2005 pak překvapivě dospěl k názoru, že ozbrojenou skupinu lze považovat za legitimní, pokud splňuje jediný znak, a to existenci odpovědného vedení.

⁵² Řád pozemní války stanovil, že obyvatelstvo neobsazeného území, jež se spontánně chopilo zbraně, aby se postavilo na odpor pronikajícím vojskům nepřítele, bude mít právo účastnit se nepřátelství pokud splňují následující podmínky: 1) nosí otevřeně zbraň, 2) dodržuje zákony a obyčeje války.

Pro vztah MHP a terorismu může mít určitou váhu ještě fakt, že Protokol I upravil postavení válečného zajatce. Stanovil, že v případě pochybností, zda zadržená osoba má nárok na postavení válečného zajatce, se bude předpokládat, že se o válečného zajatce jedná, dokud příslušný soud nerozhodne jinak.⁵³

5. 1. 2. Negativní vymezení

Mezinárodní humanitární právo vymezuje pojem ozbrojených sil i negativně. Určitým osobám se status kombatanta odepírá a tyto osoby nepožívají ochrany humanitárního práva.⁵⁴ Těmito osobami jsou podle Řádu války pozemní vyzvědači, a podle Protokolu I žoldněři.

5. 2. Civilní osoby

Do roku 1949 chránily civilní osoby jen útržkovitá ustanovení Řádu války pozemní z roku 1907. Kompletní a ucelenou ochranu pro civilisty za ozbrojeného konfliktu znamenala až čtvrtá Ženevská úmluva z roku 1949. Ta chrání individuální civilní osoby, jež za ozbrojeného konfliktu upadly do moci nepřátelské mocnosti, přičemž tento legislativní úkol je třeba odlišovat od ochrany civilního obyvatelstva před účinky nepřátelství, jež představuje doménu haagského práva.

Tato nejobsáhlejší úmluva ze všech čtyř postihuje dvě typické situace, které mohou ve vztahu k civilním osobám za ozbrojeného konfliktu nastat:

- 1) Pokud propukne konflikt, na území každé strany se bude nacházet značné množství cizinců. Ochranu těchto osob upravuje část III oddíl II úmluvy.
- 2) Pokud strana konfliktu obsadí území nebo část území protější strany, vždy se na něm bude nacházet veliké množství civilních osob. Na ochranu civilních osob se v tomto případě vztahuje část III oddíl III úmluvy.⁵⁵

Z hlediska tématu této práce je důležitá zejména situace číslo 2. Důležitý bude taktéž článek 4 odst. 3, kde se pojem civilní osoby vymezuje negativně. Podle něj je civilní osobou ten, kdo není příslušníkem ozbrojených sil ve smyslu první, druhé a třetí Ženevské úmluvy.

Ochrana civilního obyvatelstva v době ozbrojeného konfliktu spočívá zejména v tom, že civilní osoba nesmí být terčem ozbrojeného konfliktu, vůči civilistům jsou zakázány násilné činy nebo jejich hrozba a platí zákaz útoků, při kterých se nerozlišuje mezi civilními a

⁵³ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 51

⁵⁴ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 51

⁵⁵ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 132

vojenskými objekty. Ochrana civilních osob podle čtvrté Ženevské úmluvy ovšem není absolutní. Mohou nastat 3 konkrétní situace, kdy je ochrana pozastavena:

- 1) chráněná osoba byla zadržena jako vyzvědač,
- 2) chráněná osoba byla zadržena jako sabotér nebo
- 3) pro téma této práce nejzajímavější varianta – je zde důvodné podezření, že chráněná osoba vyvíjí činnost škodlivou pro bezpečnost okupační mocnosti.

Varianta třetí by mohla per analogiam být použita v případě zadržení a uvěznění osob podezřelých z terorismu v Afghánistánu a Iráku. Toto bude blíže rozebráno v kapitole 5.3. Nelegální kombatant.

Co se týče základních pravidel ochrany civilních osob, upravuje ji oddíl I části III úmluvy. Jedná se o čtyři základní pravidla ochrany obětí ozbrojeného konfliktu, které jsem již zmínil. Jsou to tedy – respekt, ochrana, lidské zacházení a zákaz diskriminace. Tyto pravidla jsou zde rozvíta. Civilní osoby tak mají právo na respektování své osoby, cti, rodinných práv, náboženského přesvědčení a úkonů, způsobů a zvyků. Musí být chráněny před každým aktem násilí nebo zastrašování, urážkami a zvědavostí obecnosti. Zakázány jsou zejména opatření, která by civilním osobám způsobila tělesné útrapy nebo smrt – vražda, trýznění, tělesné tresty, zmrazení a lékařské či vědecké pokusy.

Posledním důležitým tématem pro tuto práci je pak internování civilních osob. Zatímco pro internování válečných zajatců postačí jako důvod zabránění další účasti na přátelství. U civilních osob na okupovaném území musí být splněny následující podmínky⁵⁶:

- 1) civilní osoba se dopustí činu jen v úmyslu poškodit okupační mocnost, jestliže tento trestný čin není útokem na život a zdraví členů okupačních sil nebo úřadů, nevytváří vážné hromadné nebezpečí ani vážně nepoškozuje majetek okupačních sil a úřadů či zařízení, jež je používají nebo
- 2) to okupační mocnost považuje za nutné z naléhavých bezpečnostních důvodů

Internované civilní osoby pak stejně jako váleční zajatci mohou být trestněprávně stíhatelné před vojenskými soudy nepřátelské mocnosti, a to i na domovském území této mocnosti. Čtvrtá Ženevská úmluva jim pak přiznává záruky spravedlivého procesu v člancích 71 – 76 a v článku 126. Tyto záruky jsou podobné jako u souzení válečných zajatců. Nejdůležitějšími zárukami pro tuto práci jsou:

- 1) Nesmí být vysloveno žádné odsouzení bez spravedlivého soudního řízení

⁵⁶ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 145

- 2) Obviněnému musí být bez odkladu sděleny v jazyce, kterému rozumí, podrobnosti žalobních důvodů
- 3) Obviněný má právo uvádět důkazy ve svůj prospěch a může s zejména dovolávat výpovědi svědků
- 4) Obviněný má právo na obhájce. Může si ho zvolit sám nebo mu jej opatří ochranná mocnost. Pokud není ochranné mocnosti, pak mu jej musí ustanovit mocnost, jenž ho soudí.
- 5) Obviněný má právo uplatnit opravné prostředky

5. 3. Nelegální kombatant

5. 3. 1. Pojem a vymezení problému

Oficiálně je nelegální kombatant osoba, která se za ozbrojeného konfliktu fakticky účastní nepřátelství, aniž by k tomu podle mezinárodního práva měla oprávnění, a po zajetí protějščí stranou nemají nárok na postavení válečného zajatce.⁵⁷ Toto označení používají USA pro osoby podezřelé z terorismu zadržené při ozbrojených operacích v Afghánistánu a Iráku, které jsou drženy v detenčním zařízení na základně Guantánamo na Kubě. Kromě označení „nelegální kombatant“ však USA používají ještě nálepky „nepřátelský bojovník“ (enemy combatant) nebo „nezákonný nepřátelský bojovník“ (unlawful enemy combatant), které podle nich lépe vystihují označení těchto osob v rámci nově rodícího se druhu ozbrojeného konfliktu. Toto pak přináší zmatek do mezinárodního humanitárního práva a vede k tomu, že se tyto pojmy často směšují v dojmu, že se jedná o totéž označení.

Mezinárodní výbor Červeného kříže se k této problematice vyjadřuje v duchu svých tradic. Tedy striktně podle předchozí důsledné analýzy současného mezinárodního humanitárního práva. Podle názoru této organizace v generickém smyslu je "nepřátelský bojovník" osoba, která se - ať již jako bojovník oprávněný nebo „neoprávněný“ - účastní bojových akcí proti dané straně mezinárodního ozbrojeného konfliktu.⁵⁸ Tzn., že Mezinárodní výbor Červeného kříže uznává jen 2 typy osob aktivně se zapojujícího do ozbrojeného konfliktu - příslušníka řádných ozbrojených sil a „nelegálního kombatanta“, jehož označení

⁵⁷ DÖRMANN, K. The legal position of unlawful/unprivileged combatants. *International Review of the Red Cross*. 2003, vol. 85, s. 46

⁵⁸ Mezinárodní výbor Červeného kříže. *Oficiální stanovisko - Relevance mezinárodního humanitárního práva v kontextu terorizmu* [online]. cervenykriz.eu, 21. července 2005 [cit. 12. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp_terorismus/icrc_mhp_teror.pdf>

odpovídá výše zmíněné definici v prvním odstavci této kapitoly. Podle ČK tedy z pohledu MHP nemají termíny "bojovník" nebo "nepřátelský bojovník" mimo situaci ozbrojeného konfliktu žádný právní význam. Jsou-li osoby označené za "nepřátelské bojovníky" zadrženy v souvislosti s ozbrojeným konfliktem (mezinárodním či nemezinárodním), vztahují se na ně záruky a ochrana poskytované MHP bez ohledu na to, jak jsou nazývány. Podobně je-li jednotlivec zadržen mimo situaci ozbrojeného konfliktu, vztahuje se na ně ochrana plynoucí z mezinárodního práva lidských práv a práva vnitrostátního bez ohledu na to, jak je nazýván.⁵⁹ S touto argumentací se čistě z právního hlediska plně ztotožňuji. Po sílícím tlaku veřejnosti i nová administrativa Baracka Obamy přislíbila do budoucnosti dále nepoužívat termín „nepřátelský bojovník“.⁶⁰ V této kapitole budu dále používat termín „nelegální kombatant“ v jeho původním oficiálním významu podle prvního odstavce.

Diskuze ohledně nelegálních kombatantů se objevila již v 19. století, kdy se válek zúčastňovaly osoby, které k tomu neměly podle tehdejšího platného mezinárodního práva oprávnění. Po zadržení nepřítelem o jejich osudu rozhodoval podle tehdejší mezinárodní legislativy vojenský velitel. Jejich osudem bylo často zastřelení bez rozsudku. Na haagské kodifikační konferenci se někteří zúčastnění snažili těmto osobám přiznat alespoň nějakou ochranu. Ukázalo se ovšem, že přítomné státy se nedokážou shodnout na nějakém přijatelném konsenzu. I proto se F. Martenz rozhodl zavést svoji slavnou „Martensovu klauzuli“. Zajetí nelegálního kombatanta se tedy mělo pokládat za případ výslovně neupravený, který se řídí nepsanými zákony lidskosti a veřejného svědomí.⁶¹

Ačkoliv pojem nelegální kombatant, či některou naukou nazýván též „neprivilegovaný kombatant“, nepoužívá žádná z úmluv humanitárního práva, tento pojem se od počátku 20. století objevoval v právní literatuře, vojenských manuálech a v soudních rozhodnutích.⁶² V roce 1942 Nejvyšší soud USA v případě *Quirin*⁶³ dospěl k závěru, že válečné právo rozlišuje legální a nelegální kombatanty. Legální kombatanti podléhají zadržení a internaci jako váleční zajatci protější stranou v konfliktu. Nelegální kombatanti, kromě zadržení a internaci, mohou být navíc souzeni a trestáni za činy, které činí jejich účast na nepřátelství

⁵⁹ Mezinárodní výbor Červeného kříže. *Oficiální stanovisko - Relevance mezinárodního humanitárního práva v kontextu terorismu* [online]. cervenykriz.eu, 21. července 2005 [cit. 12. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp_terorismus/icrc_mhp_teror.pdf>

⁶⁰ „Nepřátelský bojovník“ je minulostí, rozhodla vláda USA [online]. aktualne.cz, 13. března 2009 [cit. 14. prosince 2010]. Dostupné na <<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=631951>>

⁶¹ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 54

⁶² FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 54

⁶³ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 31. července 1942, *Ex parte Quirin*, rozsudek 317 U.S. 1

nelegální. Otázkou však zůstávalo, jakou ochranu těmto nelegálním kombatantům poskytuje mezinárodní humanitární právo. Tedy pokud vůbec nějakou.

Jak už bylo uvedeno v kapitole 5. 2. Civilní osoby, článek 4 odst. 3 čtvrté Ženevské úmluvy vymezuje pojem civilní osoby negativně. Tedy civilní osobou je ten, kdo není příslušníkem ozbrojených sil ve smyslu první, druhé a třetí Ženevské úmluvy. Z toho lze tedy dovodit, že nelegální kombatant je civilní osobou. Tento názor, zastávaný hlavně Mezinárodním výborem Červeného kříže, byl často napadán částí nauky. Podle J. Fuchse byl tento rozpor ukončen rozsudkem Mezinárodního trestního soudu pro bývalou Jugoslávii v případě *Delalič*.⁶⁴ Soud dospěl k závěru, osoba nemající nárok na postavení válečného zajatce se za splnění podmínek článku 4 nevyhnutelně stává civilní osobou ve smyslu čtvrté Ženevské úmluvy.

Dále podle J. Fuchse i po tomto rozhodnutí část nauky odepírá nárok nelegálním kombatantům nárok na ochranu podle čtvrté Ženevské úmluvy.⁶⁵

Podrobnou úpravu ochrany nelegálních kombatantů tak na základě rozhodnutí v případě *Delalič* musíme hledat ve čtvrté Ženevské úmluvě o ochraně civilních osob za války z roku 1949 a v Dodatkovém protokolu I z roku 1977. Článek 51 odst. 3 Protokolu říká, že civilní osoba, která se přímo účastní nepřátelství, představuje po dobu této účasti vojenský objekt, který může být protivníkem napaden. Toto se tedy vztahuje i nelegálního kombatanta. Po zjetí nepřátelskou mocností nemá nárok na postavení válečného zajatce a nepožívá trestně právní imunitu týkající se účasti na nepřátelství. Může tak být stíhán za činy, kterých se během účasti na nepřátelství dopustil podle práva mocnosti, která ho zajala. Vztahuje se na něj však ochrana podle čtvrté Ženevské úmluvy minimálních procesních záruk při trestním stíhání, kterou jsem zmínil v předchozí kapitole. Dále se na něj vztahují 4 základní pravidla pro zacházení (viz. kapitola 4. 3. 2. Ochrana obětí ozbrojeného konfliktu) včetně povinnosti respektovat osobu, čest, rodinná práva a náboženské přesvědčení. Čtvrtá úmluva rovněž upravuje internaci civilních osob (opět viz. kapitola 4. 3. 2. Ochrana obětí ozbrojeného konfliktu), i když civilní osoba (nelegální kombatant) není trestně stíhaná. Tato internace může trvat až do skončení aktivního nepřátelství. Po skončení nepřátelství buď musí internující mocnost sdělit obvinění, nebo musí internované osoby repatriovat.

⁶⁴ Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 16. listopadu 1998, *Prosecutor v Delalič*, případ č. IT-96-21-T

⁶⁵ FUCHS: *Mezinárodní humanitární...*, s. 55

5. 3. 2. Shrnutí

Pokud bychom tedy tyto fakta vztáhly na právní argumentaci vlády USA ohledně „nepřátelských bojovníků“ a její chování k zadrženým osobám podezřelých z terorismu, musely bychom dojít k následujícímu. Jako nelegálního kombatanta lze považovat pouze teroristy, kteří se přímo zapojily do ozbrojeného konfliktu, ať v Afghánistánu nebo Iráku. Po tomto zapojení ozbrojené síly mohly zaútočit na tyto účastníky jako na legitimní vojenský cíl. Po zadržení mají vojenské soudy USA právo soudit tyto osoby podle vnitrostátní legislativy za jejich účast na ozbrojeném konfliktu, popř. pro jejich účast na teroristických akcích mimo ozbrojený konflikt.

Většina osob podezřelých z teroristických aktů byla však zajata ozbrojenými silami USA mimo účast na vojenské akci, resp. ozbrojeném konfliktu. Tyto osoby údajně spáchaly teroristické činy nebo se na nich podílely. Už několikrát jsem v této práci zmiňoval, že se jedná o činy spáchané v době míru, a tudíž by měly být posuzovány podle mírové úpravy. Článek 64 čtvrté Ženevské úmluvy říká, že trestní zákonodárství dané země zůstává v platnosti po dobu okupace, vyjma případy, kdy toto zákonodárství ohrožuje bezpečnost této mocnosti. V tomto případě může okupační mocnost tyto zákony suspendovat nebo zrušit. To by znamenalo, že USA by mohlo požádat tamní zákonodárné orgány, aby tyto osoby byly podrobeny zdejší trestně právní legislativě. Samozřejmě v případě protizápadní legislativy, zejména v zemi jakou byl talibanský Afghánistán, lze považovat tuto možnost za absurdní až do doby, kdy bude nově zvolena demokratická vláda. Podle zásady *aut udere aut judicare* tak USA měly právo tyto osoby trestně stíhat osobně.

Pokud bychom chtěly na podezřelé teroristy striktně nahlížet z hlediska mezinárodního humanitárního práva, jako to činí vláda USA, MHP i v tomto případě nabízí řešení. V kapitole 5. 3. 2. Civilní osoby jsem se zmínil, že civilní osobu lze internovat, pokud to okupační mocnost považuje za nutné z naléhavých bezpečnostních důvodů. Dále jsem se zmínil, že ochrana civilních osob může být pozastavena, pokud je zde důvodné podezření, že chráněná osoba vyvíjí činnost škodlivou pro bezpečnost okupační mocnosti. Tzn, že tato civilní osoba (terorista) pak může být po internaci trestně stíhána před vojenským soudem okupační mocnosti a to i na domovské půdě této mocnosti. To vše ale jen za předpokladu, že se v oblasti odehrává ozbrojený konflikt, což v případě jemenského útoku, výše zmíněného v kapitole 3. 2. 2., neplatí. Na tyto osoby se plně vztahovala mírová legislativa.

Ať už se jedná o kteroukoli variantu, jedna věc je všem společná. Na tyto osoby se vztahují ustanovení mezinárodního práva, ať už mezinárodního práva lidských práv

nebo mezinárodní humanitárního práva, která poskytují základní nederogovatelnou ochranu, kterou vláda USA porušuje. Její argumentace, že nelegálním kombatanům nepřísluší žádná ochrana, zkrátka nemůže obstát.

Jak dochází k tomuto porušování v praxi se budu věnovat v následující kapitole této práce.

6. Detenční zařízení – Guantánamo

V této kapitole bude kladen důraz především na oficiální přístup USA a jejich zdůvodnění, které vysvětluje způsob zacházení se zadržovanými osobami v detenčním zařízení Guantánamo. Proč je tento způsob zacházení nelegální, bylo vysvětleno v předchozích kapitolách. Proto podrobnější vysvětlení těchto rozporů s mezinárodním právem bude prováděno jen na místech, kde to bude podle mého názoru nejpotřebnější. Na jiných sporných místech bude případně uveden odkaz na příslušnou kapitolu, která tuto problematiku řeší.

6. 1. Detenční zařízení a tajné věznice mimo území USA

Detenční zařízení a tajné věznice slouží k získávání informací od osob, které jsou podezřelé z členství v teroristických organizacích nebo přímo ze spáchání teroristických činů. Dalšími drženými osobami pak jsou zajatci, kteří byli zajati v souvislosti s ozbrojeným konfliktem v Iráku či Afghánistánu, ať už se ho přímo účastnily, popř. byly zadrženy za jiných okolností. Tyto centra jsou provozovány armádou nebo zpravodajskou službou USA. V některých případech zde působí i členové armád a zpravodajských služeb spojeneckých států ve „válce proti terorismu“.

Detenční centra a tajné věznice lze rozdělit na 2 typy: 1) na území USA, 2) mimo území USA. Tyto typy lze pak dále rozdělit na centra tajná a všeobecně známá. Mezi všeobecně známá detenční zařízení můžeme zařadit kubánské Guantánamo, kterému se bude věnovat celá tato kapitola. Dále jsou to letecká základna Bagram v Afghánistánu nebo věznice Abú-Ghraib v Iráku. V roce 2007 pak vyšlo najevo, že podobná zařízení byla provozována americkou CIA také na evropské půdě, konkrétně v Rumunsku a Polsku.⁶⁶ Tato zařízení byla tajná.

Vzniká tak otázka, proč USA shromažďují podezřelé z terorismu mimo své území a proč převážejí válečné zajatce daleko od bojišť, kde se ozbrojený konflikt odehrával. Jako nejpravděpodobnější odpověď se jeví snaha USA držet tyto osoby pokud možno v co největší izolaci. Tato izolace pak umožňuje vyslýchat zajatce bez účasti médií, mezinárodních organizací podporující lidská práva nebo bez účasti veřejnosti. Další výhodou je fakt, že na území, kde se detenční centrum nachází, platí odlišný právní řád, i když jsou členové armády

⁶⁶ *Polsko a Rumunsko potvrdilo, že provozovaly tajná vězení CIA* [online]. Britské listy, 8. června 2007 [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/34720.html>>

vázání stále instrukcemi svých nadřízených nebo vnitřními armádními předpisy. Někdy se také stává, že zadržená osoba nebo zajatec jsou převezeni území třetí země k výslechu, kde tento výslech vedou vyšetřovatelé této třetí země, a mohou tak používat výslechové metody, které jsou na území USA zakázány. Toto se stalo např. u Mahera Arara převezeného do Sýrie nebo Binyama Mohameda (viz. kapitola 7.) internovaného do Maroka.⁶⁷

Na těchto místech dochází k porušování základních procesních práv jako např. nesdělení obvinění, zamezení přístupu k obhájbě či soudům USA apod.

Mnozí ze zadržených vůbec neví, kde se nachází a z jakého důvodu, díky čemuž se nemohou efektivně hájit. Navíc mnohdy dochází k detenci pouze na základě nedůvěryhodných ústních informací. Nejhorším jevem vyskytujícím se v těchto zařízeních je pak mučení v různých podobách jako spánková deprivace, polévání vodou tzv. „waterboarding“, pouštění hlasité hudby, setrvávání v nepohodlných pozicích atd.⁶⁸ Tyto metody byly autorizovány prezidentem G. Bushem a některé vládní orgány USA několikrát tvrdily, že toto jednání nedosahuje takové intenzity, aby se jednalo o mučení.

Jak už bylo uvedeno mnohokrát v této práci, tyto metody jsou z hlediska mezinárodního práva nepřijatelné.

6. 2. Historie Guantánama

V roce 1898 během španělsko - kubánsko - americké války se americká armáda vylodila v zátocě Guntanámo na území Kuby. Potom co bylo Španělsko a Kuba poraženi, zůstala v držení USA lokalita o rozloze 117 km², na které později byla vybudována námořní základna. V roce 1903 byla pak mezi USA a Kubou uzavřena dohoda, na základě které Američané získali nad oblastí plnou jurisdikci. Americká strana byla na oplátku povinna platit pronájem ve výši 2000 zlatých mincí ročně.⁶⁹ Roku 1934 byla pak dohoda ohledně pronájmu pozměněna s kubánským diktátorem Batistou na 4 085 USD za rok. Tuto sumu platily USA Kubě do roku 1959.

V tomto roce totiž převzal moc nad kubánským ostrovem revolucionář Fidel Castro. Toho velice znepokojovala dohoda uzavřená s Američany jeho předchůdcem. Zvláště pak

⁶⁷ Bývalý vězeň z Guantánama: Za mé mučení může MI5 [online]. aktualne.cz, 13. března 2009 [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=631916>>

⁶⁸ Zaměstnanci FBI na Guantánamu byli svědky mučení vězňů [online]. novinky.cz, 3. ledna 2007 [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/zahranicni/105488-zamestnanci-fbi-na-guantanamu-byli-svedky-muceni-veznu.html>>

⁶⁹ SIERRA, J. A. *Notes on Guantánamo Bay* [online]. historyofcuba.com, 16. července 2005 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.historyofcuba.com/history/funfacts/guantan.htm>>

byla pro něj nepříjemná samotná přítomnost amerických vojenských sil, která podle něj měla za cíl kontrolovat Kubu a provádět špionáž. Od roku 1959 si proto Kuba přestala nechat vyplácet od americké vlády každoročně posílané šeky, a to až do dnes. Zároveň až do dnešních dní požaduje navrácení této oblasti. Kuba se několikrát pokusila o toto navrácení argumentací článkem 52 Vídeňské úmluvy o smluvním právu,⁷⁰ který považuje jakoukoli mezinárodní dohodu, uzavřenou za použití síly nebo hrozby silou, za neplatnou. Naopak USA se odvolávají na článek 4 tentýž úmluvy, který označuje Vídeňskou úmluvu za neretrospektivní, tzn. že tato smlouva nemá před rokem 1969, kdy byla uzavřena, žádnou účinnost.

Po 11. září 2001 zde byl vytvořen internační tábor, kam 11. ledna 2002 bylo do tohoto zařízení dopraveno prvních 20 zajatců z Afghánistánu.

6. 3. Zadržované osoby

USA označují zadržené osoby podezřelé z terorismu za nelegální kombatanity na základě rozsudku Nejvyššího soudu USA *Ex parte Quirin* (viz. kapitola 5. 3. 1.). Podle tohoto rozhodnutí mají být nelegální (neplnoprávní bojovníci), spadající pod americkou judikaturu, souzeni před vojenskými komisemi. Názor Nejvyššího soudu nebyl shledán v rozporu se Ženevskými úmluvami a vytvořil precedent pro jednání se zadrženými na Guantanamu. Mnohým vězňům však nebylo sděleno obvinění nebo čekají celá léta na rozsudek před vojenskou komisí. Toto už ale jednoznačně Ženevským úmluvám na základě základních procesních záruk (viz kapitola 5.), které ŽÚ garantují zadrženým a internovaným osobám, odporuje.

Největší otázky tedy vyvolává status zadržených osob. Dělení osob zadržených při ozbrojeném konfliktu, jakož i jejich práva jsem uvedl v předcházejících kapitolách. Podle USA nelze těmto zadrženým přiznat status válečného zajatce, ale jedná se o „nepřátelské bojovníky“, kteří nepožívají žádnou ochranu dle Ženevských úmluv. Hlavní body argumentace jsou:

- 1) jedná se zcela o nový typ konfliktu, kdy je velmi sporné určit, v jaké míře je možné aplikovat Ženevské úmluvy
- 2) Al - Kajdu nelze považovat za příslušníka řádných ozbrojených sil

⁷⁰ Vídeňská úmluva, 23. srpen 1969, o smluvním právu, vyhl. MZV č. 15/1988 Sb

- 3) Taliban nelze považovat za oficiální Afghánskou armádu⁷¹
- 4) Zadržené osoby nesplňují druhý a třetí bod definice ozbrojených sil Řádu války pozemní z roku 1899 (viz. kapitola 5. 1. 1.) – tedy nenosí pevný rozlišující znak viditelný na dálku a nenosí otevřeně zbraň

Zastánci lidských práv na to argumentují v souvislosti s tím, co už bylo v této práci napsáno výše. Tedy ve zkratce:

- 1) přes jakékoliv osobní názory a pohnutky je povinností vlády USA se zajatci zacházet lidsky a v souladu s právem
- 2) váleční zajatci se nemohou vzdát svých práv
- 3) pokud není jasné, zda se jedná o válečné zajatce, či nikoliv, nakládáme s nimi jako s válečnými zajatci, dokud soud nerozhodne jinak
- 4) existuje obyčejové humanitární právo, které není nikde psáno a vztahuje se na všechny státy a jejich příslušníky

6. 4. Přístup vlády USA

V roce 2005 ministerstvo obrany USA podalo oficiální vyjádření⁷², které mělo právně obhájit a objasnit důvody zacházení se zadržovanými osobami. Toto vyjádření ohledně postupu vůči zajatým členům teroristické organizace Al -Kajdá a zajatým bojovníkům Talibanu neobsahuje známku pochybení v rámci zacházení.

Podle tohoto dokumentu zadržování nepřátelských bojovníků v době války není v žádném případě formou trestu, ale vojenskou nutností a krokem k zajištění bezpečnosti, který je dle mezinárodního práva legitimní. Dále je důvodem pro věznění zajatců to, že se už nadále nemohou aktivně zapojovat do jakékoliv podvrtné činnosti a jsou tedy vyřazeni z boje. Je zde také zdůrazněno, že bojovníci Talibanu nesplňují definici třetí Ženevské úmluvy ohledně válečných zajatců. Jako na válečné zajatce na ně nebude pohlíženo proto, že nedodrží pravidla boje podle mezinárodního humanitárního práva. V případě Al - Kajdy zpráva ministerstva obrany USA postupuje ještě tvrději, když nepřirazuje členy této organizace k žádným ozbrojeným silám státu, a tudíž se na ně opět nevztahuje právo být označen jako válečný zajatec. Navíc v tomto případě je uvedeno, že tyto osoby nejsou vůbec pod ochranou Ženevských úmluv. Zajímavé tedy je, že u bojovníků Talibanu se zpráva

⁷¹ Islámské hnutí Taliban dobylo v roce 1996 Kábul, sesadilo legitimní vládu a v roce 2001 bylo pod jeho kontrolou téměř 95% území Afghánistánu. Jeho členové ale nikdy vlastní vládu nesestavili. Bojovníci Talibanu byli součástí pravidelných ozbrojených sil Afghánistánu.

⁷² Oficiální vyjádření ministerstva obrany USA ze dne 4. listopadu 2005, *The Legal Basis for Detaining Al Qaida and Taliban Combatants*

zabývá pouze přiznání statutu válečného zajatce, kdežto u domnělých členů Al - Kajdy i další ochranou podle ŽÚ. K oběma skupinám zajatců se přesto vláda USA často chová stejně, i přesto, že členové Talibanu mají z hlediska mezinárodního humanitárního práva mnohem méně sporné postavení, než domnělý teroristé. Dokument dále obsahuje tvrzení, že země, která zajme nelegální kombatanty, má právo podle MHP tyto osoby soudit před vojenskými komisemi, které posuzují míru jejich provinění.⁷³

Jak už jsem v této práci uvedl, většina domnělých teroristů, uvězněných na Guantánamu, byla zajata mimo přímé zapojení do ozbrojeného konfliktu. S tímto problémem se USA vypořádaly tak, že v říjnu roku 2001 přijaly *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA Patriot Act)*, který stanoví pravidla pro boj s mezinárodním terorismem. Tento dokument obsahuje definici národního i mezinárodního terorismu a dále povoluje oficiálním agenturám zatýkat a internovat imigranty podezřelé z teroristických aktivit.⁷⁴ Toto se týká např. kauzy *Hamdi vs. Rumsfeld*, která bude rozebrána níže. Platnost tohoto kontroverzního dokumentu byla prodloužena v únoru 2010 americkým Kongresem.⁷⁵

Dále exekutiva USA tvrdí, že držené osoby na Guantánamu nespadají pod soudní jurisdikci USA a nejsou jim garantována základní ústavní práva, protože se jedná převážně o cizince, kteří byli zadrženi mimo území USA za činy spáchané mimo území USA a nejsou ani drženi na jejich území

6. 5. Kritika mezinárodních organizací

6. 5. 1. Mezinárodní výbor Červeného kříže

Tato mezinárodní organizace navštívila vojenskou základnu Guantánamo poprvé v srpnu roku 2003. V té době zde bylo asi 660 uvězněných osob ze 40-ti států světa. MVČK zde jako nestranný pozorovatel měl za úkol zjistit, zda je zacházeno se zadržovanými osobami v souladu s mezinárodním humanitárním právem.

⁷³ Oficiální vyjádření ministerstva obrany USA ze dne 4. listopadu 2005, *The Legal Basis for Detaining Al Qaida and Taliban Combatants*

⁷⁴ Zákon Spojených států amerických, přijatý 26. října 2001, *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA Patriot Act) Act of 2001*, H.R. 3162/107-56

⁷⁵ *Kongres prodloužil platnost protiteroristického zákona Patriot Act* [online]. novinky.cz, 26. prosince 2010 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/193281-kongres-prodlouzil-platnost-protiteroristickeho-zakona-patriot-act.html>>

Červený kříž zjistil několikerá pochybení. Např. uvedl, že tyto osoby jsou zadržovány po delší dobu bez řádného soudu, nemají možnost se domoci vnější pomoci, což vede k jejich pocitu naprosté nejistoty. Zadrženým nebyly sděleny žádné informace o důvodu jejich zadržení, o termínu soudního řízení, ani zda budou vůbec souzeni, jak dlouho budou uvězněni, ani jestli se budou někdy moci vrátit zpět do vlasti.⁷⁶

MVČK navštívil námořní základnu ještě několikrát. Při těchto návštěvách zejména zkoumal vliv zdejšího pobytu zadržených osob na jejich psychický stav. Uvedl, že díky pocitu nejistoty má mnoho vězňů vážné psychické problémy. Na základě toho byly Spojené státy americké vyzvány Červeným křížem k jednání v souladu s mezinárodním humanitárním právem, zejména aby byli tyto osoby co nejdříve souzeni a byly provedeny zásadní změny v přístupu k zadrženým. Ještě více znepokojoval tuto organizaci fakt, že jsou zde zadržováni také mladiství. Mezinárodní výbor Červeného kříže tedy vládě USA předložil několikerá doporučení. Ačkoliv část z nich byla skutečně v praxi realizována, většina zásadních požadavků zůstala nevyslyšena.⁷⁷

6. 5. 2. Rada Evropy

V dubnu 2005 přijalo Parlamentní shromáždění Rady Evropy rezoluci číslo 1433 s názvem „Lawfulness of detentions by the United States in Guantánamo Bay“.⁷⁸ V této rezoluci vyjádřila Rada Evropy Spojeným státům plnou podporu v boji proti terorismu, zároveň však USA byly odsouzeny za nedodržování základních lidských práv. Bylo zde konstatováno, že mezinárodní právo lidských práv je na zadržené osoby na námořní základně Guantánamo po celou dobu plně aplikovatelné. Na základě svědectví některých bývalých vězňů na této základně, spolupráce mezinárodních expertů a právníků, kteří zastupovali bývalé i současné vězně dospěla Rada Evropy k závěru, že se USA dopouštějí v souvislosti se zacházením zadržovaných osob na Guantánamu protiprávního jednání. Zejména se jedná o kruté, nelidské a ponižující zacházení, které vláda svým souhlasem posvětila. Dále nerespektování statusu válečného zajatce u některých osob zajatých v ozbrojeném konfliktu v Afghánistánu. Nakonec odepření soudního procesu a tajného uvěznění.⁷⁹

⁷⁶ *Red Cross Finds Detainee Abuse in Guantánamo*, [online]. The New York Times, 30. listopadu 2004 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na

<http://www.nytimes.com/2004/11/30/politics/30gitmo.html?pagewanted=1&_r=1>

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Legislativa Rady Evropy: Rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy ze dne 26. dubna 2005, *Lawfulness of detentions by the United States in Guantánamo Bay*, Štrasburk, č. 1433

⁷⁹ Legislativa Rady Evropy: Rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy ze dne 26. dubna 2005, *Lawfulness of detentions by the United States in Guantánamo Bay*, Štrasburk, č. 1433

Parlamentní shromáždění poté vyzvalo Spojené státy americké k dodržování lidských práv a požadovalo nápravu těchto nedostatků:

- 1) okamžité zastavení nepřipustného zacházení s uvězněnými
- 2) potrestání všech zodpovědných osob, a to bez ohledu na jejich postavení
- 3) ze soudního řízení vyloučit všechny nezákonně získané důkazy, zejména ty, které byly získány krutým, nelidským a ponižujícím zacházením
- 4) přezkoumat případy před nestranným soudem a propustit vězně, kterým nebude prokázána vina
- 5) skončení tajného uvěznění a zajištění zadrženým všech práv
- 6) umožnit vězňům kontakt se svými rodinami, obhájci a členy mezinárodních organizací zabývajících se dodržováním lidských práv
- 7) dodržování mezinárodního humanitárního práva v boji s terorismem tam, kde je aplikovatelné

Dále se v této rezoluci nachází výzva všem členům Rady Evropy, aby se snažily o vydání svých občanů a rezidentů.⁸⁰

Rada pak konečně zmiňuje memorandum G. Bushe z února 2002, podle kterého bojovníci Talibanu a členové Al - Kajdy nemají nárok na přiznání statusu válečného zajatce ani jiných nárok na ochranu dle Ženevských úmluv. Rada Evropy se zde odvolávala na třetí Ženevskou úmluvu, která řeší status válečných zajatců zadržených v ozbrojeném konfliktu, který ale byl v Afghánistánu ukončen v červnu 2002. Podle této rezoluce po tomto datu by osoby neměly být označovány za nelegální kombatanuty.⁸¹

6. 5. 3. Evropská Unie

Evropský parlament ostře odsoudil chování Spojených států, včetně snahy USA utajovat systematické mučení zajatců a klamat své spojence o skutečném rozsahu nelidského zacházení se zadrženými osobami. Podle něj v řadě případů byli dotčení zajatci jednoduše zakoupeni jako "podezřelé osoby" tajnými službami od obchodníků s lidmi v Pákistánu a v Afghánistánu. Poté byli bez jakéhokoliv konkrétního obvinění vystaveni soustavnému mučení na základně Guantánamo a v jiných utajených věznicích.⁸²

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Tamtéž.

⁸² *Přijme Evropa propuštěné zajatce z Guantánamo?*, [online]. Evropský parlament, 3. března 2008 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080229STO22569+0+DOC+XML+V0//CS>>

Evropský parlament schválil 16. února 2006 prohlášení, ve kterém žádá vládu USA, aby bezpodmínečně uzavřela vojenské vězení v Guantánamu a začala se chovat k zajatcům podle mezinárodního humanitárního práva. Dále žádá, aby jim byl umožněn řádný soudní proces a veřejné slyšení před nezávislým a nestranným soudem.⁸³

V dokumentu odhlasovaném 12. prosince téhož roku pak poslanci vyzvali Evropskou komisi a Radu ministrů, aby umožnili propuštěným vězňům z Guantánamo existenci v zemích, kde jim nehrozí další mučení a nelidské zacházení.⁸⁴

6. 5. 4. OSN

Tato organizace pověřila pozorováním situace na Guantánamu pět zmocněnců Komise OSN pro lidská práva. Tito zmocněnci prováděli nepřímou kontrolu mezi lednem 2002 a červnem 2004. V červnu 2004 pak tyto zmocněnci požádali vládu USA o přímou návštěvu této základny. 31. října 2005 byla Spojenými státy povolena pouze jednodenní návštěva bez možnosti soukromého setkání pouze třem členům této komise. Tento návrh byl ze strany delegace zamítnut, a členové komise se rozhodli od plánované návštěvy ustoupit. Zpráva, kterou měla komise zhotovit, se tedy převážně zakládala na výpovědi bývalých vězňů, jejich právních zástupců a všeobecně známých informací.⁸⁵

Tato zpráva uvádí, že ačkoliv jsou USA signatářem mnoha mezinárodních dohod o ochraně lidských práv, na základně Guantánamo dochází k jejich porušování. Dále se zde nachází tvrzení, že označení „nepřátelský bojovník“ vládě USA umožňuje zbavit osobní svobody uvězněné osoby bez udání důvodu a nároku na řádný soudní proces. Další kritika spočívá v nerozlišování mezi jedinci, kteří byli zajati na základě přímé účasti na ozbrojeném konfliktu a jedinci, kteří byli zajati mimo bitevní pole.⁸⁶

Při manipulaci s vězni a jejich vyslýchání pak dochází k mučení ze strany dozorců, které je posvěceno samotným ministerstvem obrany. Další kritika je zaměřena na svobodu náboženství a hygienické podmínky. Zadržení nemají možnost modlit se společně a armádní složky jim poskytují pouze vlastní muslimské kněží. Přijatá opatření mají negativní vliv na

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Zpráva Komise OSN pro lidská práva ze dne 15. února 2006, *Situation of detainees at Guantánamo Bay*, Future E/CN.4/2006/120, s. 5-6

⁸⁶ Tamtéž, s. 7-21

psychické a fyzické zdraví. Na závěr tato komise žádá napravení výše uvedených nedostatků.⁸⁷

6. 5. 5. Výsledek mezinárodní kritiky

Je potřeba dodat, že ostrou kritiku USA za Guantánamo sklidily také od mezinárodních nevládních organizací. Organizace jako Amnesty International nebo Human Rights Watch apod. dospěly k podstatě ke stejným závěrům jako vládní organizace zmiňované výše. Tyto subjekty podaly v průběhu několika let řadu doporučení a stanovisek k této problematice.

Tento tlak měl za výsledek částečný ústupek ze strany vlády USA. Byly vytvořeny Combatant Status Review Tribunals, kde se mohli zajatci dovolat větší spravedlnosti oproti projednávání případu před vojenskými komisemi. Kritika vládních i nevládních organizací nutila americkou stranu poskytnout zajatcům lepší zacházení, legitimizovat současný stav a zajistit těmto osobám slyšení před řádným nestranným soudem. Spojené státy americké však zůstaly spíše u slibů než skutečné realizace.

6. 6. Americká memoranda

V lednu roku 2002 někteří vrcholní právní experti a politici v USA vydaly memorandum, které mělo definovat oficiální postoj Spojených států k zacházení a přiznání statusu válečného zajatce zadržených bojovníků Talibanu a členů Al - Kajdy.

9. ledna 2002 vydal své memorandum americký právní expert John Yoo. V tomto dokumentu Yoo zastává názor, že se mezinárodní humanitární právo nevztahuje na členy Al - Kajdy. Podle něj tato organizace není plnoprávnou stranou konfliktu kvůli její nepříslušnosti k nějakému státnímu útvaru. Tudiž nemůže být považována za stranu mezinárodních dohod upravujících válečné konflikty. Podle něj se mezinárodní humanitární právo nelze použít ani v případě Talibanu. Konečně také vyslovil názor, že žádná mezinárodní smlouva nemůže prezidenta přinutit jednat určitým způsobem, pokud není obsažena v ústavě USA.⁸⁸

25. ledna 2002 na Johna Yoo navazuje bývalý ministr zahraničních věcí USA Colin Powell. Podle něj Yoo opomněl některé výhody a nevýhody, které má prezident G. Bush k dispozici. Colin Powell uvádí, že existují dvě možnosti řešení. Na jedné straně neaplikovat

⁸⁷ Zpráva Komise OSN pro lidská práva ze dne 15. února 2006, *Situation of detainees at Guantánamo Bay*, Future E/CN.4/2006/120, s. 36-40

⁸⁸ *John Yoo Memorandum*, [online]. lawofwar.org, 9. ledna 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <http://lawofwar.org/Yoo_Delahunty_Memo.htm>

mezinárodní humanitární právo vůbec, na straně druhé aplikovat, ale nepřiznat bojovníkům Talibanu a členům Al - Kajdy status válečného zajatce. Bývalý ministr zahraničí USA vidí více výhod pro bezpečnost Spojených států v druhé možnosti.⁸⁹

1. ledna 2002 vydal své memorandum také bývalý ministr spravedlnosti USA John Ashcroft. V něm obhájí teorii nelegálních kombatanů. Nejprve uvádí, že Afghánistán byl v době ozbrojeného konfliktu státem bez oficiální vlády, tudíž nemohl být stranou mezinárodních dohod. Jako druhou možnost výkladu MHP pak uvádí, že i v době, kdy byl Afghánistán plně funkčním státem, není možné považovat bojovníky hnutí Taliban za válečné zajatce z důvodu jejich nedodržování humanitárního práva. John Ashcroft se přiklání spíše k první variantě.⁹⁰

25. ledna pak vydal memorandum další bývalý ministr spravedlností USA z 80. let 20. století Alberto Gonzales. V tomto memorandu vehementně podporuje právo prezidenta USA rozhodovat o aplikaci Ženevských úmluv v této problematice. Podle něj je válka s terorismem nový druh ozbrojeného konfliktu, kde je velice sporné, zda aplikovat mezinárodní humanitární právo. Podle něj je nutno každý případ posuzovat individuálně s tím, že status válečného zajatce bude přisouzen pouze někdy. A to i za cenu kritiky mezinárodního společenství. Alberto Gonzales se ale zároveň obává, že tento postoj USA bude jakýmsi precedents pro ostatní země, které budou následovat příklad USA a hledat možnost „obejít“ Ženevské úmluvy.⁹¹

Zajímavé je pak memorandum samotného prezidenta G. Bushe ze 7. února 2002. Sám zde zastává názor, že boj s mezinárodním terorismem je v současné době zcela nový druh ozbrojeného konfliktu, kde nejsou aplikovatelné žádné mezinárodní dohody platné v této době. Z výše zmíněných memorand souhlasí s tím, že na Al - Kajdu není aplikovatelná ochrana vycházející z Ženevských úmluv, protože tato organizace není smluvní stranou dohod. Co se týče bojovníků Talibanu, nejsou plnoprávními kombatanaty a tím pádem nemají nárok na status válečného zajatce. Poněkud absurdním se pak zdá prezidentovo tvrzení, že zajaté osoby mají nárok na lidské zacházení.⁹²

⁸⁹ *Colin Powell Memorandum*, [online]. lawofwar.org, 25. ledna 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <http://lawofwar.org/Powell_Memo_Page_1.htm>

⁹⁰ *John Ashcroft Memorandum*, [online]. news.findlaw.com, 1. ledna 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <<http://news.findlaw.com/wp/docs/torture/jash20102ltr.html>>

⁹¹ *Alberto Gonzales Memorandum*, [online]. hereinreality.com, 25. ledna 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.hereinreality.com/alberto_gonzales_torture_memo.html>

⁹² *George Bush Memorandum*, [online]. news.findlaw.com, 7. února 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <http://lawofwar.org/Bush_memo_Genevas.htm>

6. 7. Vojenské komise

6. 7. 1. Úvod

K souzení osob zadržovaných na Guantánamu, ale i jiných osob označovaných vládou USA za nepřátelské bojovníky, byly zřízeny vojenské komise, které měly pravomoc soudit tyto jednotlivce za porušení pravidel války podle vnitrostátní legislativy Spojených států amerických. Tyto komise byly ustanoveny nařízením prezidenta USA G. Bushe v listopadu 2001.⁹³ Podle tohoto nařízení mohou být (podle uvážení prezidenta) cizinci, ať už z USA nebo odjinud, obviněni z podpory mezinárodního terorismu a vyšetřováni před jednou z těchto komisí. Nejednalo se o klasické vojenské soudy, jak je zná mezinárodní humanitární právo. Tehdejší ministr spravedlnosti Ashcroft výslovně prohlásil, že si teroristé nezaslouží ústavní ochranu. Tvrdil, že to jsou „soudy“ pro odsuzování, nikoli pro výkon spravedlnosti.⁹⁴

Tyto komise byly mnohokrát kritizovány. Jako nejzávažnější nedostatky byly zmiňovány nedostatečná právní pomoc a obhajoba, předkládání utajených důkazů a dalších důkazů, které byly získány při výslechu s použitím násilných metod. Podle různých mezinárodních organizací na podporu lidských práv v čele s Amnesty International byly vojenské komise v rozporu s ústavou USA, americkým vnitrostátním právem a Ženevskými úmluvami. Proto se vláda Spojených států rozhodla zřídit Combatant Status Review Tribunals, jejichž úkolem byl přezkum statusu zadržených osob a zajištění spravedlivějšího procesu než u vojenských komisí. Dalším důvodem, který vedl ke zřízení těchto tribunálů byly rozsudky Nejvyššího soudu USA *Hamdi vs. Rumsfeld*⁹⁵ a *Rasul vs. Bush*.⁹⁶

6. 7. 2. Podrobné vymezení

Jak už bylo zmíněno, vojenské komise byly ustanoveny příkazem prezidenta Spojených států G. Bushe 13. listopadu 2001. Podle oficiálního prohlášení tyto komise měly zajišťovat spravedlivý proces, ochranu tajných a citlivých informací, jakož i ochranu všech

⁹³ CHOSSUDOVSKI, M. *Válka a globalizace – pravda o 11. září* [online]. fc911. wordpress.com, 26. srpna 2010 [cit. 2. ledna 2011]. Dostupné na <<http://fc911.wordpress.com/2010/08/26/michel-chossudovsky-valka-a-globalizace-%E2%80%93-pravda-o-11-zari/>>

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 28. června 2004, *HAMDI et al. v. RUMSFELD, SECRETARY OF DEFENSE, et al.*, případ č. 542 U.S. 507

⁹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 28. června 2004, *RASUL et al. v. BUSH, PRESIDENT OF THE UNITED STATES*, případ č. 542 U.S. 466

zúčastněných osob včetně obviněných. Dle tohoto nařízení dokud prezident ve sporném případě neurčí, zda se na obviněnou osobu tento dokument vztahuje, nelze přistoupit k soudnímu stíhání. Dále je jednotlivec subjektem nařízení v případě, že není občanem Spojených států a je zde existence důvodů věřit, že:

- 1) je nebo byl členem teroristické organizace Al - Kajdá
- 2) účastnil se teroristických aktů namířených proti USA
- 3) poskytoval útočiště některým osobám zmíněných v předcházejících bodech
- 4) je v zájmu Spojených států amerických, aby se nařízení na tuto konkrétní osobu vztahovalo⁹⁷

Tento dokument pak říká, že jmenované osoby určují členy komisí a vybírají případy vhodné k posouzení. Každou komisi musí tvořit jeden vojenský soudce a minimálně tři další důstojníci. Na zadržené osoby se vztahuje podobná procesní ochrana jako před běžným soudem. Jedná se o presumpci nevinu, předložení dostatečně silných důkazů prokazujících vinu, možnost výslechu svědků, právo odepřít výpověď. Obviněný je shledán vinným, pokud tak rozhodnou nejméně dvě třetiny členů vojenské komise. Nejvyšším trestem je pak trest smrti.⁹⁸ Tento trest ovšem nikdy v historii věznice Guantánamo nebyl vysloven.

Jak už ale bylo několikrát zmíněno, tyto záruky spravedlivého procesu nebyly v praxi dodržovány.

6. 7. 3. Hamdi vs. Rumsfeld

Tento případ, kterým se zabýval Nejvyšší soud USA, byl specifický tím, že zadržený Yaser Esam Hamdi byl na rozdíl od ostatních osob zadržovaných na Guantánamu občanem Spojených států amerických. Těžiště případu spočívalo v přezkoumávání, zda americký občan může být zadržován jako nepřátelský bojovník a zda má právo hájit se před nestranným soudem.

Hamdi byl zajat během bojů v Afghánistánu v roce 2001, kdy byl součástí ozbrojených sil Talibanu a vedl boje proti armádě USA. Po zadržení byl internován do námořní věznice Guantánamo. Následně bylo zjištěno, že se jedná o amerického občana narozeného ve státě Luisiana. Proto byl převezen na americké území do věznice v Norfolku.

I když se Hamdi nacházel na území USA a byl jejím občanem, vláda USA s ním jednala obdobně jako s ostatními zadrženými Guantánamu. Tvrdila, že se jedná o

⁹⁷ Nařízení prezidenta USA ze dne 13. listopadu 2001, *Military Order of November 13, 2001*, svazek 66 č. 222

⁹⁸ Tamtéž.

nepřátelského bojovníka, který je zadržen na základě mezinárodního humanitárního práva, a tudíž nemá nárok na ochranu dle ústavy Spojených států amerických. To znamenalo, že ztratil nárok na řádný a spravedlivý proces, neměl možnost právního zastoupení, zaplatit kauci nebo stanout před soudem.

Hamdi se rozhodl dovolávat jednoho z nejzákladnějších pravidel amerického právního systému – *habeas corpus*, zajišťující možnost dovolat se spravedlivého soudního procesu a ochranu proti nezákonnému věznění. Přezkoumání jeho uvěznění pak přezkoumával odvolací soud ve Virginii. V USA dlouhou dobu panoval právní názor, že američtí občané zadrženi ozbrojenými silami, mají možnost stanout před civilním soudem, který nad nimi má plnou jurisdikci. Tento nepsaný obyčej byl potvrzen v případě *Milligan*⁹⁹ a v případě *Duncan vs. Kahanamoku*¹⁰⁰ z r. 1946. Jedinou výjimku tvořil už výše zmíněný případ *Quirin*, na který se vláda USA odvolávala. Nejvyšší soud v tomto případě prohlásil, že osobě, která je nelegálním kombatantem, i když je občanem USA, může být odepřena ústavní ochrana. Obviněný pak v tomto případě podléhal pouze rozhodnutí vojenské komise bez možnosti přezkumu civilního soudu. Ale nakonec i v případě *Quirin* byla zadrženému poskytnuta možnost civilního přezkumu, což by mohlo být určitým vodítkem soudu v případě posuzování *habeas corpus*. Nejvyšší soud USA v Hamdihho případě nechal pohřichu otázku soudního přezkumu napadeného zadržení nedořešenou.

Dalším selháním se pak jeví jeho postoj k dlouhodobému zadržování, kdy soud vyslovil názor, že v případě války s mezinárodním terorismem nelze jednoznačně určit, kdy a zda byl vůbec ozbrojený konflikt ukončen.¹⁰¹ To znamenalo v konečném důsledku odepření práva na rychlý a spravedlivý proces.

Od Nejvyššího soudu se také očekávalo, že upřesní definici nepřátelského bojovníka, zkonkretizuje procesní postup s těmito osobami a určí, zda vojenské komise představují dostatečnou záruku spravedlivého procesu. Ani to se nestalo.

Nejdůležitější závěry, ke kterým soud dospěl by se daly shrnout do tří bodů:

- 1) soudy nižší instance, u kterých jsou zajaté osoby souzeny, se musí i na úkor spravedlivého procesu zaměřit na otázku, zda byla osoba právem označena za nepřátelského bojovníka či nikoliv
- 2) obviněný musí prokazovat svou nevinu, což je v naprostém rozporu se zásadami trestního soudnictví

⁹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 3. dubna 1866, *Ex parte Milligan*, případ č. 71 U.S. 2

¹⁰⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 25. února 1946, *Duncan vs. Kahanamoku*, případ č. 327 U.S. 304

¹⁰¹ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 28. června 2004, *HAMDI et al. v. RUMSFELD, SECRETARY OF DEFENSE, et al.*, případ č. 542 U.S. 507

3) proces ztrácí na důvěryhodnosti kvůli velkému manévrovacímu prostoru, který získal ministr spravedlnosti na úkor zadrženého¹⁰²

6. 7. 4. Rasul vs. Bush

V tomto případě podalo 14 zadržených osob australské a kuvajtské národnosti stížnost k Nejvyššímu soudu USA. Ve své stížnosti uvedly, že jejich zadržení na vojenské základně Guantánamo je nelegální, nepovažují se za nepřátelské bojovníky ani nepodnikali žádnou obdobnou teroristickou činnost. Dále jim byl odepřen přístup k právnímu zástupci, nikdy nebylo sděleno obvinění a neměli možnost přístupu k soudu nebo jinému podobnému orgánu.

Zadržení nejprve podali žádost k obvodnímu soudu ohledně přezkoumání jejich zadržení podle výše zmíněného *habeas corpus*. Obvodní i posléze odvolací soud žádost zamítli s odkazem na precedent Nejvyššího soudu v případě *Johnson vs. Eisentrager*¹⁰³ z roku 1950, dle kterého se cizinci nemohou dovolávat *habeas corpus* mimo suverénní území USA.

Nejvyšší soud USA však 60 let starý precedent v tomto případě prolomil. Podle jeho názoru mají civilní soudy pravomoc přezkoumávat zadržení dle *habeas corpus* i u cizinců, kteří jsou zadrženi na území, nad kterým USA uplatňují absolutní a exkluzivní jurisdikci ale ne vlastní suverenitu.¹⁰⁴ Tedy i u osob zadržovaných Guantánamu.

Toto rozhodnutí vyvolalo mezi zajatci naději. Naopak vláda USA měla z rozhodnutí obavy. Podle ní to mohlo znamenat obrovské množství dovolávání se zadržovaných osob *habeas corpus*, což by mohlo mít za důsledek propuštění mnoha nebezpečných teroristů. Dále to znamenalo nemožnost použít některé vyšetřovací metody z důvodu obav z budoucího možného soudního sporu, kdy by některé důkazy vynucené násilím nemohly být použity. Jako neméně závažný se jevil fakt, že v případě přezkoumávání legálnosti zadržení by mohli „vypout“ na povrch některé utajované informace.

6. 7. 5. Hamdan vs. Rumsfeld

Salim Ahmad Hamdan byl jemenským občanem. Žil v Afghánistánu a dělal osobního řidiče Úsamu bin Ládínovi. Nikdy se ovšem nepodílel žádným způsobem na teroristických aktech vůči USA. Po napadení Afghánistánu americkými vojenskými silami byl zadržen a

¹⁰² Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 28. června 2004, *HAMDI et al. v. RUMSFELD, SECRETARY OF DEFENSE, et al*, případ č. 542 U.S. 507

¹⁰³ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 5. června 1950, *Johnson v. Eisentrager*, případ č. 339 U.S. 763

¹⁰⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 28. června 2004, *RASUL et al. v. BUSH, PRESIDENT OF THE UNITED STATES*, případ č. 542 U.S. 466

internován na základnu Guantánamo, kde byl obviněn z účasti na spolčení vraždění civilistů a příslibení účasti k dalším teroristickým činům.

Souzen byl v létě 2004 přímo na základně Guantánamo před vojenskou komisí. Od počátku soud provázela zásadní procesní vada, když Hamdanovi byl zamezen vstup do místnosti, kde probíhal výslech svědků, jejichž totožnost se vláda snažila utajit. Jelikož tento přístup podle Hamdanova obhájce odporoval americké i mezinárodní legislativě, požádal federální soud, aby proces pozastavil. Soudce obvodního soudu přiznal Hamdanovi ochranu dle americké ústavy, dále možnost účastnit se výslechu svědků i ochranu dle Ženevských úmluv týkajících se válečných zajatců. Odvolací soud v Kolumbii ovšem toto rozhodnutí zrušil. Podle něj si válka s terorismem vyžaduje speciální procesní opatření. Příklad se tak dostal až k Nejvyššímu soudu USA.

Nejvyšší soud pak striktně nahlížel na případ z hlediska mezinárodního humanitárního práva. Podle něj bylo jednání před vojenskými komisemi obecně porušením MHP, když obviněným osobám bylo zamezeno právo na obhájce. Soud přiznal, že podle Ženevských konvencí má každá zadržená osoba za ozbrojeného konfliktu právo podstoupit stejnou soudní proceduru, jako před civilním soudem.¹⁰⁵ Cítlivé otázce, zda je Hamdan válečný zajatec se soud záměrně vyhnul. Jako největší problém se ukázalo pak samotné obvinění. Soud zkoumal, zda spolčení jako forma trestné součinnosti, je porušením válečného práva. Podle americké legislativy totiž vojenské soudy mohou přezkoumávat pouze ty činy, které se přičí MHP. Pokud by tedy spolčení nebylo porušením válečného práva, pak vojenské komise nejsou kompetentní tento případ projednávat. Jeden ze soudců Nejvyššího soudu Stevens prohlásil, že všechny případy které budou shledány, že neodporují válečnému právu, musí být projednávány před federálním soudem.¹⁰⁶ Soudce dále případ srovnával s kauzou *Quirin*, kde se taktéž jednalo o spolčení ohledně sabotáže vůči USA za války cizími státními příslušníky. Tito příslušníci byly tehdy vojenskou komisí za toto spolčení odsouzeni. Ovšem Nejvyšší soud tehdy spolčení za válečný zločin neoznačil. Proto se soudce Stevens přiklonil na stranu Hamdana, který od počátku tvrdil, že spolčení není válečným zločinem.

6. 8. Combatant Status Review Tribunals

Jak už bylo uvedeno výše, na základě nesrovnalostí se statusem zadržených osob v případech *Hamdi vs. Rumsfeld* a *Rasul vs. Bush* a na základě kritiky mezinárodních

¹⁰⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 29. června 2006, *Hamdan v. Rumsfeld*, případ č. 548 U.S. 557

¹⁰⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 29. června 2006, *Hamdan v. Rumsfeld*, případ č. 548 U.S. 557

organizací byly zřízeny Combatant Status Review Tribunals (CSRT). Stalo se tak 7. července 2004 nařízením amerického ministerstva obrany. Podle tohoto nařízení všechny zadržené osoby na Guantánamu mají právo obrátit se na tento tribunál s žádostí o přezkum svého označení jako nepřátelského bojovníka. Tribunál se skládal ze tří důstojníků, z nichž jeden musel mít právní vzdělání. Zadrženým byl přidělen osobní zástupce, jež nemusel mít právní vzdělání, a který jim pomáhal s obhajobou. Zajatci měli možnost vypovídat a k podpoře svých tvrzení mohli přizvat svědky. V případě, že by nebyli shledáni jako nepřátelští bojovníci (nelegální kombatanti), měli být co nejdříve repatriováni. V případě, že by jim v jejich vlasti hrozilo nebezpečí, měli být vydáni nějaké třetí země.¹⁰⁷

Tribunály tak v podstatě velice volně navazovaly na třetí Ženevskou úmluvu, která přiznává zadrženým bojovníkům status válečného zajatce, pokud kompetentní orgán nerozhodne o opaku.

Podle některých osob, které se účastnili jednání v pozici posuzovatele statusu těchto osob, se jednalo spíše o legalizaci internace, než o hledání pravdy. Je to ovšem pochopitelné. Přiznáním *habeas corpus* by způsobilo americké vládě velké problémy, proto se rozhodla zvolit polovičaté řešení právě v podobě Combatant Status Review Tribunals. Tento tribunál přezkoumával oprávnění zadržovat tyto osoby, které už pak měly minimální možnost obrátit se ohledně přezkoumání svého případu na nestranný soud, jelikož jejich opravné prostředky již byly v podstatě vyčerpány.

Tyto tribunály byly zrušeny v březnu 2005.

6. 9. Military Commissions Act z roku 2006

Zákonem podepsaným prezidentem G. Bushem *Military Commissions Act of 2006*¹⁰⁸ ze dne 3. ledna 2006 byl ustanoven nový druh vojenských komisí, přičemž ty původní byly zrušeny. Stalo se tak v návaznosti na zmíněné rozhodnutí Nejvyššího soudu USA *Hamdan vs. Rumsfeld*, kde tento soud upozornil na několik závažných selhání, zejména pak pochybení v zásadách spravedlivého procesu a nemožnost některé činy soudit před vojenským soudem.

Je potřeba říci, že z hlediska mezinárodního humanitárního práva tento zákon opět obsahoval řadu zásadních nedostatků. Tyto nedostatky spočívaly v nesprávných procesních procedurách. Dále zde byly nesprávně vykládány ustanovení Ženevských úmluv ohledně ochrany zajatců. Nejenom, že nelegálním kombatantům tento zákon odepíral status válečného

¹⁰⁷ Nařízení ministerstva obrany USA ze dne 7. července. 2004, *Combatant Status Review Tribunal Order Issued, 2001*, č. 651-04

¹⁰⁸ Zákon Spojených států amerických, přijatý dne 3. ledna 2006, *Military Commissions Act of 2006*, H.R. 6166

zajatce, ale zabránil i aplikaci minimálního standartu ochrany vyplývajícího ze společného článku 3 Ženevských úmluv. Zákon navíc obsahoval ustanovení, které vylučovaly některé vládní akty ze soudního přezkumu.

Tento zákon opět odporoval i americké vnitrostátní legislativě. Zejména pak už několikrát zmíněnému *habeas corpus*, kdy se tohoto pravidla osoby označené za nepřátelského kombatanta nemohli domáhat před civilním soudem i přes příznivý rozsudek ve věci *Rasul vs. Bush*. Dále bylo umožněno držet tyto osoby bez vznesení obžaloby a provádět nekontrolované výslechy. Zákon zčásti ignoroval také rozsudek *Hamdan vs. Rumsfeld*, protože umožňoval soudit zadržené osoby i za činy, které podle americké legislativy musí řešit federální nikoli vojenské soudy.

Z hlediska tématu této práce se jeví jako zajímavé, že tento dokument obsahuje definici nelegálního kombatanta. Jedná se o osobu, která:

- 1) je zapojena do nepřátelských akcí nebo záměrně materiálně podporovala tyto akce proti Spojeným státům americkým nebo jejich spojencům, nebo její spolubojovníci, kteří taktéž nejsou plnoprávními kombatanty (včetně osoby, která je členem Talibanu, Al- Kaidy nebo spřátelených sil).
- 2) před, během nebo po přijetí *Military Commissions Act of 2006* byla označena za neplnoprávního kombatanta před Combatant Status Review Tribunals nebo jiným kompetentním orgánem ustanoveným prezidentem či ministrem obrany.¹⁰⁹

Souhrnem se dá tedy říci, že tento zákon byl opět z hlediska mezinárodního ale i amerického vnitrostátního práva nevyhovující, přestože zákon deklaruje zajištění spravedlivého procesu dle mezinárodního humanitárního práva.¹¹⁰ V některých oblastech – právo předkládat důkazy, možnost (omezeného) právního zastoupení, potvrzení pravidla *ne bis in idem*, zákaz závažného porušování Ženevských úmluv jako např. zákazu mučení během výslechu – došlo k jistému zlepšení. Ovšem zároveň jsou tyto pravidla vycházející mimo jiné z Ženevských úmluv potírána, kdy zákon neumožňuje se během procesu na Ženevské konvence dovolávat jako pramene práva.

Toto vše znamenalo opět ostrou kritiku ze strany bojovníků za lidská práva ale i právních expertů.

¹⁰⁹ Zákon Spojených států amerických, přijatý dne 3. ledna 2006, *Military Commissions Act of 2006*, H.R. 6166

¹¹⁰ Tamtéž.

6. 9. 1. Boumediene vs. Bush

Toto rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 2008 je bezprostředně spjata se zřízením vojenských komisí na základě *Military Commissions Act* (MCA) z roku 2006.

Rozsudek se týkal možnosti zajatých osob na Guantánamu podat k federálnímu civilnímu soudu žádost o přezkoumání svého uvěznění dle *habeas corpus*. MCA totiž toto neumožňoval, i přes rozhodnutí ve věci *Rasul vs. Bush*.

Lakhdar Boumediene a dalších 5 alžírských občanů byl zadržen v roce 2002 bosenskou policií. Byl podezřelý se spoluúčasti na útoku na americkou ambasádu. Vláda USA požádala o jeho vydání, označila ho za nelegálního kombatanta a internovala na Guantánamo. Boumediene sepsal žádost ohledně *habeas corpus* k civilnímu soudu, kde uplatňoval svá ústavně zaručená práva na spravedlivý proces. Obvodní i posléze odvolací soud jeho žádost zamítly. Příklad byl posléze znovu projednáván před obvodním soudem, kde Boumediene a další zadržení argumentovali, že MCA nebyl na jejich případ aplikován a i kdyby byl, je tato aplikace neústavní. Americká ústava totiž neumožňuje derogaci *habeas corpus* s výjimkou odkládací klauzule, která stanovuje možnost omezení v těchto případech – 1) rebelie 2) invaze nepřátelských sil 3) ohrožení veřejné bezpečnosti. Podle Boumedieneho ani jedna tato situace nenastala. Obvodní soud opět rozhodl ve prospěch vlády USA a žádost zamítl.

Příklad se pak dostal před Nejvyšší soud, který těsnou většinou 5:4 rozhodl o přípustnosti přezkoumání žádostí *habeas corpus* ze strany zajatců na Guantánamu. Dále uvedl, že *Military Commissions Act of 2006* představuje protiústavní dokument ohledně této problematiky. Potvrdil tak své dřívější rozhodnutí ve věci *Rasul vs. Bush*.¹¹¹

Toto rozhodnutí opět vyvolalo obavy. Dva soudci, kteří uplatnili separátní votum, upozornili, že v probíhající válce s terorismem je tento rozsudek nebezpečný. Také se objevil názor, že soud pochybil v aplikaci amerického práva. Kongres má totiž možnost pozastavit žádosti ohledně *habeas corpus* v případě, že je přezkoumání ohledně uvěznění nějak adekvátně nahrazeno. Prezident Bush v souladu s touto možností navrhoval přezkoumat Boumedieneho případ před Combatant Status Review Tribunals. Jak už bylo uvedeno, soud ale rozhodl jinak.

Na základě tohoto precedentu bylo v listopadu 2008 propuštěno 5 osob včetně Boumediena.

¹¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 12. června 2008, *Boumediene v. Bush*, případ č. 553 U.S. 723

Lakhdar Boumediene byl v roce 2009 převezen do Francie, které souhlasila s jeho umístěním ve své zemi.¹¹² USA tak učinili v souladu se svým závazkem, že propuštěné osoby nebudou repatriovány, pokud by jim v jejich vlasti hrozilo nebezpečí.

6. 10. Guantánamo dnes

Zásadní průlom do problematiky Guantánama měl přinést nynější prezident USA Barack Obama. Ten byl zvolen do funkce 5. listopadu 2008.

Obama den po nástupu do funkce podepsal nařízení, které mělo zaručit, že věznice na Guantánamu bude do roka uzavřena. Ačkoli od toho okamžiku uběhly už dva roky, uzavření se nepřiblížilo.¹¹³ Dále během své kampaně sliboval, že zruší vojenské soudy na Guantánamu. V květnu 2009 ale svůj názor změnil, když argumentoval ochranou národní bezpečnosti. To vyvolalo velké pozdvižení. Prezidentova administrativa však jeho rozhodnutí vysvětlovala tak, že prezident Obama nikdy nebyl proti vojenským soudům, pouze nesouhlasil se způsobem jejich fungování.

Prezident USA tak vojenské soudy nezrušil, ale snažil se zajatým osobám poskytnout co nejvíce práv. Ovšem s ohledem na národní bezpečnost. Obama např. umožnil zajatcům výměnu obhájce, pokud nebudou spokojeni se zástupcem přiděleným *ex officio*. Dále má dojít k vyloučení svědectví z doslechu a naprosté nemožnosti užití důkazů pocházejících z mučení nebo obdobného zacházení. Zastánci lidských práv i přesto poukazují na fakt, že by USA měla k těmto účelům používat civilní soudy.

Ohledně uzavření věznice Obama čelí několikerým problémům. USA se zavázaly osoby zproštěné viny přemístit do bezpečných zemí. Z pochopitelných důvodů řada zejména evropských států pomoc Spojeným státům v této otázce odmítá. Jak už jsem uvedl, pomoc zatím nabídla Francie, dále podle dostupných informací se propuštěné osoby nacházejí také na Slovensku či Maďarsku. Problémem je, že tyto země jsou ochotny přijmout jen několik jednotlivců. Ostatní země, které původně pomoc přislíbily, nakonec odmítly vládě USA vyhovět jako např. Švédsko.¹¹⁴ Dalším problémem uzavření věznice je, že některé osoby, které se ještě na Guantánamu nacházejí a nebyli zbaveny obvinění, jsou potencionálně velmi

¹¹² *První vězeň z Guantánama přiletěl do Evropy* [online]. iHNed.cz, 16. května 2009 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <<http://zahranicni.ihned.cz/c1-37137150-prvni-vezen-z-guantanama-priletel-do-evropy-francie-rika-dalsi-neposilejte>>

¹¹³ *WikiLeaks mají další bombu. Dokumenty z Guantánama* [online]. aktuálně.cz, 9. prosince 2010 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/amerika/clanek.phtml?id=685204>>

¹¹⁴ *Guantánamo se stává horkým bramborem i pro EU* [online]. novinky.cz, 23. ledna 2009 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/159519-guantanamo-se-stava-horkym-bramborem-i-pro-eu.html>>

nebezpečné a Spojené státy si nemohou dovolit tyto osoby propustit kamkoliv. Ohledně této komplikace má Amerika dvě možnosti: 1) přesunout zajatce do věznic přímo na území USA, 2) přesunout zajatce do věznic jiných zemí. Ani jednu z variant Obamova administrativa nedokázalo kvůli komplikacím uskutečnit. To, že USA mají enormní zájem tuto „černou“ kapitolu svých dějin vyřešit, dokazuje server WikiLeaks, který nedávno mimo jiné zveřejnil tajné dokumenty ohledně Guantánama, kde prezident Obama nabízí Slovinsku výměnou za převzetí několika vězňů návštěvu v Bílém domě.¹¹⁵ To, že některé zajaté osoby po propuštění mohou znamenat pro USA stále potencionální hrozbu, dokazuje nedávno čerstvě vydaná zpráva amerických zpravodajských služeb. Podle této zprávy se každý čtvrtý vězeň z celkového počtu 600 propuštěných z Guantánama znovu zapojil do teroristické činnosti.¹¹⁶ Pro Obamův postoj mluví také fakt, že z výpovědí zajatců se podařilo získat více než 4000 údajů, které pomohli proniknout do mezinárodních teroristických sítí a s největší pravděpodobností pomohly zabránit dalším útokům. To vše dokazuje, že nelze vládu USA v této problematice pouze kritizovat.

Z celkového počtu asi 780 uvězněných, kteří se ve věznici ocitly od jejího zbudování, bylo před vojenskými komisemi usvědčeno pouhých 5 osob. V současné době podle posledních informací se na Guantánamu stále nachází 174 vězňů.¹¹⁷

¹¹⁵ *WikiLeaks mají další bombu. Dokumenty z Guantánama* [online]. aktuálně.cz, 9. prosince 2010 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/amerika/clanek.phtml?id=685204>>

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ *Guantánamo: jen pět usvědčených vězňů a uzavření v nedohlednu* [online]. iDNES.cz, 31. října 2010 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/guantanamo-jen-pet-usvedcenyh-veznu-a-uzavreni-v-nedohlednu-ptl-/zahranicni.asp?c=A101029_170254_zahranicni_ip1>

7. Vybrané kauzy

V této poslední kapitole budou uvedeny některé mnou vybrané právní případy, které se tématicky týkají téměř všech částí této práce. Každý z těchto případů je něčím specifický a ojedinělý. Kvůli rozsahu této práce nezbyvá místo na podrobnější popis. Proto budou tyto kauzy rozebrány jen ve zkratce.

7. 1. Binyam Mohamed

Tento případ je specifický tím, že zadržená osoba podezřelá z terorismu byla převezena na území třetí země k výslechu, kde tento výslech vedli vyšetřovatelé této třetí země, a mohli tak používat výslechové metody, které jsou na území USA zakázány (jak bylo uvedeno v kapitole 6.1.) Další specifikem je, že se na tomto podílela kromě USA i britská tajná služba.

Etiopan Binyam Mohamed žijící od svých patnácti let ve Velké Británii byl zatčen v Pákistánu v dubnu 2002 na začátku "války proti teroru". Pákistánci ho tady zadržovali čtyři měsíce, během kterých ho mučila pákistánská tajná služba. Tomuto mučení údajně přihlíželi i agenti britské rozvědky.¹¹⁸

V červenci 2002 ho pak americká CIA tajně převezla do Maroka, kde byl mučen dalších osmnáct měsíců. V lednu 2004 se dostal do tajné věznice v Afghánistánu. I zde mučení pokračovalo. V září 2004 Mohameda transportovali do věznice Guantánamo. Vyšetřovatelé ho obvinili z toho, že prodělal trénink ve výcvikových táborech Al-Kajdy v Afghánistánu a Pákistánu a snažil se sestrojít "špinavou bombu", kterou chtěl odpálit v městské hromadné dopravě kdesi v Americe.¹¹⁹ Nikdy nebyl souzen ani obviněn.

V roce 2009 byl z Guantánama propuštěn a převezen do Velké Británie.

7. 2. Ilijč Ramirez Sanchez

Případ *Ramirez Sanchez v. Francie*¹²⁰ se jeví jako zajímavý tím, že se jedná o teroristu vězněného ve Francii. Další zajímavostí je posuzování jeho internace Evropským soudem pro lidská práva. V neposlední řadě je nutno uvést, že Ramirez Sanchez

¹¹⁸ *Mučili mě Američané i Britové, řekl muž, který strávil roky na Guantánamu* [online]. iDNES.cz, 23. února 2009 [cit. 4. ledna 2011]. Dostupné na

<http://zpravy.idnes.cz/zahranicni.asp?c=A090223_160331_zahranicni_stf>

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Rozsudek ESLP ze dne 10. listopadu 2005, *Ramirez Sanchez v. Francie*, případ nepublikován

„provozoval“ teroristickou činnost dávno před 11. září (hlavně v 70. a 80. letech). Francie se k němu přesto chovala podobně jako USA k zadrženým na Guantánamu. Jako poslední paralelu vidím tento případ s kapitolou 4.2 - Evropský soud pro lidská práva totiž nepřímo potvrdil svým rozhodnutím směrnicí Výboru ministrů Rady Evropy o lidských právech a boji proti terorismu ze dne 15. 7. 2002.

Iljič Ramirez Sánchez (známý také pod přezdívkami Carlos či Šakal) byl vzat do vazby 15. srpna 1994 v souvislosti se sérií teroristických útoků a 25. prosince 1997 byl odsouzen k doživotí za vraždu dvou policistů a své partnerky. Sánchez si stěžoval u ESLP kvůli nevyhovujícím podmínkám, v nichž se nacházel. Zejména napadal velikost cely, záměrnou izolaci od ostatních vězňů, bránění v náboženském vyznání apod. Souhrnně označil tyto podmínky za kruté a ponižující. ESLP prohlásil, že některá základní práva člověka jsou absolutně nederogovatelná, a to i v případě tak nebezpečné osoby jakým vězeň je. Podmínky pobytu Sáncheze soud ovšem shledal jako vyhovující a tudíž neodporují článku 3 EÚLP.¹²¹

7. 3. Velká Británie kontra IRA

Velká Británie přijala v souvislosti s teroristickým akty ze strany Irské republikánské armády (IRA) do roku 1972 celkem 26 zákonů, od kterých si vláda VB slibovala, že budou dostatečnými prostředky v boji s terorismem. Tyto zákony byly velice podobné americkému Patriot Act z roku 2001. Zmíněné zákony mimo jiné umožňovaly zadržení bez sdělení obvinění, souzení speciálními vojenskými tribunály a nestandardní výslechové metody. Tyto prostředky znamenaly pro britskou vládu paradoxně více škody než užitku. Znepřátelila si ještě více irskou i severoirskou populaci a v důsledku nátlakových vyšetřovacích metod musela velké množství zadržených propustit. Po těchto zkušenostech se tedy jeví jako zajímavé, že Británie po 11. září spojila své síly s USA a znovu podporuje teorii válečného přístupu k terorismu.

Nestandardní vyšetřovací metody ze strany VB napadlo Irsko u ESLP, což je další zajímavost. Jednalo se o případ *Irsko v. Spojené království*¹²² z roku 1978. V srpnu 1971 během jednoho dne zajala britská policie přes 350 osob podezřelých z terorismu, z nichž několik osob bylo podrobeno „hloubkovému výslechu“, který obsahoval nelegální prvky.¹²³

¹²¹ HUBÁLKOVÁ, E. Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. *Bulletin advokacie*. 2008, zvláštní číslo, s. 59 - 61

¹²² Rozsudek ESLP ze dne 18. ledna 1978, *Case of Ireland v. United Kingdom*, případ č. 25 Eur. Ct. H. R.

¹²³ ŠTURMA, P. et al. *Výběr případů z mezinárodního práva veřejného*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 134

ESLP označil uvedené techniky za nehumánní a ponižující, tudíž odporující článku 3 EÚLP. Irsko žádalo o označení těchto metod také jako mučení. Soud dospěl v tomto bodě v závěru, že provedení výslechů nedosáhlo takové intenzity, aby se jednalo o mučení ve smyslu čl. 3 EÚLP.¹²⁴

7. 4. Izrael kontra Hamás

Izraelský stát od 60. let 20. století střídavě okupoval Západní břeh Jordánu a pásmo Gazy. Během této doby uvěznil několik tisíc Palestinců včetně žen a dětí bez sdělení obvinění. Podle Izraelských organizací na ochranu lidských práv bylo mučení běžnou záležitostí ze strany izraelské armády. Izrael z hlediska formálního bral okupaci čistě jako ozbrojený konflikt podle mezinárodního humanitárního práva. Jeho praktikami však porušoval Ženevské konvence. Jako paralelu mezi jednáním USA a Izraele vidím také ve skutečnosti, že velké množství osob bylo zadrženo mimo účast na ozbrojeném konfliktu, ale přesto s nimi bylo zacházeno dle válečného práva, které ovšem bylo také porušováno.

Po útoku 11. září izraelský premiér Ariel Šaron zostřil jednání izraelské armády vůči Palestincům a vyjádřil názor, že mezi útoky Al - Kajdy na USA a útoky Palestinců na Izrael není rozdíl. Stejně tak srovnával boje mezi americkou armádou a Talibanem s boji mezi izraelskou armádou a hnutím Hamás.

¹²⁴ Rozsudek ESLP ze dne 18. ledna 1978, *Case of Ireland v. United Kingdom*, případ č. 25 Eur. Ct. H. R.

8. Závěr

Nezbývá než konstatovat, že aplikace mezinárodní humanitárního práva na boj s mezinárodním terorismem představuje v nynější době problém především s ohledem na lidská práva, i přesto, že válečné právo obsahuje dostatečné pojistky k jejich ochraně.

Podle mého názoru je tedy současná mezinárodní právní úprava ohledně problematiky terorismu nedostatečná. Odpůrci tohoto náhledu mohou tvrdit, že státy bojující s terorismem mají jasně stanovené právní mantinely, které poskytují dostatečný prostor k řešení této otázky. Ovšem v dnešní době, kdy teroristické organizace typu Al - Kajdá jsou schopny provést ozbrojený útok srovnatelný s útokem státu, není možné se omezit pouze na mírovou legislativu. To však neznamená, že aplikace mezinárodního humanitárního práva by mělo znamenat potírání těch nejzákladnějších lidských práv. Jak už jsem v této práci uvedl, mimořádné situace si vyžadují mimořádná řešení, a proto považuji za neoptimálnější řešení implementovat do MHP třetí druh ozbrojeného konfliktu. Tento konflikt by obsahoval polovojské instituty s civilními prvky, „šité“ na míru boje s mezinárodním terorismem. Jako realista jsem si ovšem vědom toho, že hledání mezinárodního konsenzu v této problematice by bylo více než složité.

Státy vzdorující mezinárodnímu terorismu v čele s USA se tak momentálně nacházejí mezi dvěma mlýnskými kameny, kdy na jedné straně musí čelit aktivistům bojujícím za lidská práva, na straně druhé je jejich povinností efektivně terorismus potírat a chránit tak své obyvatelstvo. Optimální řešení je zatím v nedohlednu.

Seznam použité literatury

KNIHY

- 1) BAJGAR, J. *Haagské úmluvy v systému mezinárodního humanitárního práva*. 1. vyd. II.díl, Praha: Správa sociálního řízení, 1993. 259 s.
- 2) de THAN, C., SHORTS E. *International criminal law and human rights*. 1. vyd. London: Sweet Maxwell, 2003. 550 s.
- 3) DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné*. 1. vyd. Praha: Linde, 2004. 425 s.
- 4) DUFFY, H. *The 'War on Terror' and the Framework of International Law*. 3. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. 540 s.
- 5) FUCHS, Jiří. *Mezinárodní humanitární právo*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, 2007. 230 s.
- 6) KALSHOVEN, F., ZEGVELD, L. *Constraints of the Waging of War*. 3. vyd. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2001. 227 s.
- 7) MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné. Obecná část*. 3. vyd. Brno: MU, Doplněk, 2002. 467 s.
- 8) OBERSON, B. *Mezinárodní humanitární právo II.-odpovědi na vaše otázky*. 1. vyd. Praha: Úřad ČČK, 2001. 47 s.
- 9) PICTET, J.S. *Geneva Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armad Forces in the field. Commentary*. 1. vyd. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1952. 62 s.
- 10) ROGERS, A. P. V. *Law on the Battlefield*. 2. vyd. Manchester: Manchester Univerzity Press, 2004. 261 s.
- 11) SEIDL – HOHEVELDERN, I. *Mezinárodní právo veřejné*. 3. vyd. Praha: ASPI Publishing, 2006. 417 s.
- 12) SCHABAS, A.W. *The abolition of the death penalty in international law*. 1. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 384 s.
- 13) SUDRE F. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Přeložil Jiří Malenovský, 1997. 364 s.
- 14) ŠTURMA, P. et al. *Výběr případů z mezinárodního práva veřejného*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2009, 209 s.

15) ŠTURMA,P., NOVÁKOVÁ, J., BÍLKOVÁ V. *Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu*. 1. vyd. Praha: C. H. BECK, 2003. 378 s.

16) ŠTURMA P. *Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2002. 311 s.

ČLÁNKY

1) DÖRMANN, K. The legal position of unlawful/unprivileged combatants. *International Review of the Red Cross*. 2003, vol. 85, s. 45 - 74

2) HUBÁLKOVÁ, E. Stručná rukojeť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. *Bulletin advokacie*. 2008, zvláštní číslo, s. 59 - 61

3) SCHINDLER, Dietrich. The Different Types of Armád Conflicts According to the Geneva Conventions and protocols. *Recueil des Cours*. 1979, roč. II, č. 163, s. 131

4) ZEGVELD, L. Remediem for victims of violations of international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*. 2003, roč. XXCV, č. 851, s. 497 - 527

SOUDNÍ ROZHODNUTÍ ,OFICIÁLNÍ VYJÁDŘENÍ a ZÁKONY

1) Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 7. května 1997, *Prosecutor v Duško Tadič*, případ č. IT-94-I-T

2) Zpráva Mezinárodního soudní dvora ze dne 8. července 1996, *Advisory Opinion on the Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, zpráva I. C. J. 1996

3) Zpráva Meziamerické komise z roku 1997, *Case Juan Carlos Abella (Argentina)*, zpráva č. 55/1997 pro případ 11.137 (1997)

4) Rozsudek Mezinárodního soudní dvora ze dne 27. června 1986, *Concerning military and paramilitary activities in and against Nicaragua*, zpráva I. C. J. 1986

5) Rozsudek Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii ze dne 16. listopadu 1998, *Prosecutor v Delalič*, případ č. IT-96-21-T

6) Oficiální vyjádření ministerstva obrany USA ze dne 4. listopadu 2005, *The Legal Basis for Detaining Al Qaida and Taliban Combatants*

7) Zákon Spojených států amerických, přijatý dne 26. října 2001, *Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA Patriot Act) Act of 2001*, H.R. 3162/107-56

- 8) Zpráva Komise OSN pro lidská práva ze dne 15. února 2006, *Situation of detainees at Guantánamo Bay*, Future E/CN.4/2006/120
- 9) Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 28. června 2004, *HAMDI et al. v. RUMSFELD, SECRETARY OF DEFENSE, et al*, případ č. 542 U.S. 507
- 10) Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 28. června 2004, *RASUL et al. v. BUSH, PRESIDENT OF THE UNITED STATES*, případ č. 542 U.S. 466
- 11) Nařízení prezidenta USA ze dne 13. listopadu 2001, *Military Order of November 13, 2001*, svazek 66 č. 222
- 12) Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 3. dubna 1866, *Ex parte Milligan*, případ č. 71 U.S. 2
- 13) Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 25. února 1946, *Duncan vs. Kahanamoku*, případ č. 327 U.S. 304
- 14) Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 5. června 1950, *Johnson v. Eisentrager*, případ č. 339 U.S. 763
- 15) Zákon Spojených států amerických, přijatý dne 3. ledna 2006, *Military Commissions Act of 2006*, H.R. 6166
- 16) Rozsudek Nejvyššího soudu USA ze dne 12. června 2008, *Boumediene v. Bush*, případ č. 553 U.S. 723
- 17) Rozsudek ESLP ze dne 10. listopadu 2005, *Ramirez Sanchez v. Francie*, případ nepublikován
- 18) Rozsudek ESLP ze dne 18. ledna 1978, *Case of Ireland v. United Kingdom*, případ č. 25 Eur. Ct. H. R.

MEZINÁRODNÍ SMLOUVY, ÚMLUVY a LEGISLATIVA

- 1) Ženevská úmluva I, 12. srpen 1949, o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli, č. 65/1954 Sb.
- 2) Ženevská úmluva II, 12. srpen 1949, o zlepšení osudu raněných, nemocných a třeščíků ozbrojených sil na moři, zákon č. 65/1954 Sb.
- 3) Ženevská úmluva III, 12. srpen 1949, o zacházení s válečnými zajatci, zákon č. 65/1954 Sb.,
- 4) Ženevská úmluva IV, 12. srpen 1949, o ochraně civilních osob za války, zákon č. 65/1954 Sb.

- 5) Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949, rok 1977, o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (Protokol I), zákon č. 168/1991 Sb.
- 6) Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. srpna 1949, rok 1977, o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter (Protokol II), zákon č. 168/1991 Sb.
- 7) Deklarace petrohradská o zákazu používání výbušných nábojů ve válce, rok 1868.
- 8) Legislativa EU: Rozhodnutí Rady EU ze dne 21. září 2001, Závěry a Akční plán proti terorismu přijaté na mimořádném zasedání Evropské rady, Brusel
- 9) Legislativa Rady Evropy: Směrnice Výboru ministrů Rady Evropy ze dne 15. července 2002, O lidských právech a boje proti terorismu, Štrasburk
- 10) Legislativa Rady Evropy: Rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy ze dne 26. dubna 2005, Lawfulness of detentions by the United States in Guantánamo Bay, Štrasburk, č. 1433

INTERNETOVÉ STRÁNKY

- 1) *Bývalý vězeň z Guantánama: Za mé mučení může MI5* [online]. aktuálně.cz, 13. března 2009 [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=631916>>
- 2) *Colin Powell Memorandum*, [online]. lawofwar.org, 25. února 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <http://lawofwar.org/Powell_Memo_Page_1.htm>
George Bush Memorandum, [online]. news.findlaw.com, 7. února 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <http://lawofwar.org/Bush_memo_Genevas.htm>
- 3) *Guantánamo: jen pět usvědčených vězňů a uzavření v nedohlednu* [online]. iDNES.cz, 31. října 2010 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/guantanamo-jen-pet-usvedcenyh-veznu-a-uzavreni-v-nedohlednu-ptl-zahranicni.asp?c=A101029_170254_zahranicni_ipl>
- 4) *Guantánamo se stává horkým bramborem i pro EU* [online]. novinky.cz, 23. ledna 2009 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/159519-guantanamo-se-stava-horkym-bramborem-i-pro-eu.html>>
- 5) CHOSSUDOVSKI, M. *Válka a globalizace – pravda o 11. září* [online]. fc911.wordpress.com, 26. srpna 2010 [cit. 2. ledna 2011]. Dostupné na <<http://fc911.wordpress.com/2010/08/26/michel-chossudovsky-valka-a-globalizace-%E2%80%93-pravda-o-11-zari/>>

- 6) *John Ashcroft Memorandum*, [online]. news.findlaw.com, 1. ledna 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <<http://news.findlaw.com/wp/docs/torture/jash20102ltr.html>>
- 7) *John Yoo Memorandum*, [online]. lawofwar.org, 9. února 2002 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <http://lawofwar.org/Yoo_Delahunty_Memo.htm>
- 8) *Kongres prodloužil platnost protiteroristického zákona Patriot Act* [online]. novinky.cz, 26. prosince 2010 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.novinky.cz/zahranicni/amerika/193281-kongres-prodlouzil-platnost-protiteroristickeho-zakona-patriot-act.html>>
- 9) Mezinárodní výbor Červeného kříže. *Oficiální stanovisko - Relevance mezinárodního humanitárního práva v kontextu terorizmu* [online]. cervenykriz.eu, 21. července 2005 [cit. 12. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.cervenykriz.eu/cz/mhp_terorismus/icrc_mhp_teror.pdf>
- 10) *Mučili mě Američané i Britové, řekl muž, který strávil roky na Guantánamu* [online]. iDNES.cz, 23. února 2009 [cit. 4. ledna 2011]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/zahranicni.asp?c=A090223_160331_zahranicni_stf>
- 11) „*Nepřátelský bojovník*“ je minulostí, rozhodla vláda USA [online]. aktualne.cz, 13. března 2009 [cit. 14. prosince 2010]. Dostupné na <<http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/penize/clanek.phtml?id=631951>>
- 12) *Polsko a Rumunsko potvrdilo, že provozovaly tajná vězení CIA* [online]. Britské listy, 8. června 2007 [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.blisty.cz/art/34720.html>>
- 13) *První vězeň z Guantánama přiletěl do Evropy* [online]. iHNed.cz, 16. května 2009 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na <<http://zahranicni.ihned.cz/c1-37137150-prvni-vezen-z-guantanama-priletek-do-evropy-francie-rika-dalsi-neposilejte>>
- 14) *Přijme Evropa propuštěné zajatce z Guantánamo?*, [online]. Evropský parlament, 3. března 2008 [cit. 20. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080229STO22569+0+DOC+XML+V0//CS>>
- 15) *Red Cross Finds Detainee Abuse in Guantánamo*, [online]. The New York Times, 30. listopadu 2004 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na <http://www.nytimes.com/2004/11/30/politics/30gitmo.html?pagewanted=1&_r=1>
- 16) SIERRA, J. A. *Notes on Guantánamo Bay* [online]. historyofcuba.com, 16. července 2005 [cit. 19. prosince 2010]. Dostupné na <<http://www.historyofcuba.com/history/funfacts/guantan.htm>>

17) *WikiLeaks mají další bombu. Dokumenty z Guantánama* [online]. aktuálně.cz, 9. prosince 2010 [cit. 3. ledna 2011]. Dostupné na

<<http://aktualne.centrum.cz/zahranici/amerika/clanek.phtml?id=685204>>

18) *Zaměstnanci FBI na Guantánamu byli svědky mučení vězňů* [online]. novinky.cz, 3. ledna 2007 [cit. 18. prosince 2010]. Dostupné na <[http://www.novinky.cz/zahranicni/105488-](http://www.novinky.cz/zahranicni/105488-zamestnanci-fbi-na-guantanamu-byli-svedky-muceni-veznu.html)

[zamestnanci-fbi-na-guantanamu-byli-svedky-muceni-veznu.html](http://www.novinky.cz/zahranicni/105488-zamestnanci-fbi-na-guantanamu-byli-svedky-muceni-veznu.html)>

Shrnutí

Ve své diplomové práci nazvané *Mezinárodní humanitární právo a potlačování mezinárodního terorismu* se věnuji problematice terorismu, teroristickým organizacím v kontextu s aplikací mezinárodního humanitárního práva.

Hlavním cílem této práce, který jsem vymezil v úvodu, bylo zkoumání, zda je humanitární právo aplikovatelné na boj s mezinárodním terorismem, jakou ochranu z hlediska mezinárodního práva požívají v tomto konfliktu teroristé a zda Spojené státy americké v případě zadržení domnělých teroristů na Guantánamu skutečně porušují mezinárodní právo lidských práv.

Práce je rozdělena na 8 kapitol. Po kapitole 1, která je úvodní, následuje druhá kapitola zabývající se druhem ozbrojených konfliktů podle současné úpravy válečného práva. Dále jsou zde rozebrány specifika ozbrojeného konfliktu mezi státem a teroristickou organizací.

Třetí kapitola se pak věnuje aplikovatelnosti mezinárodního humanitárního práva. Nejprve se zde zabývám teroristickými akty za války v takovém pojetí, které válečné právo zná. Posléze zkoumám možnost využití humanitárního práva pro boj s mezinárodním terorismem. V této kapitole také uvádím demonstrativní příklad, který má umožnit pochopení této problematiky.

Ve čtvrté kapitole se nejprve zabývám vztahu mezinárodního humanitárního práva k mezinárodnímu právu lidských práv. Dále obracím pozornost na legislativu lidských práv a jejich možnou derogaci ve vztahu k potlačování terorismu. Závěr kapitoly patří minimálnímu standartu ochrany práv jednotlivců, který vyplývá z Ženevských konvencí.

Pátá kapitola rozebírá jednotlivce jako jeden ze subjektů mezinárodního humanitárního práva se zaměřením na komatanty, civilní osoby a obzvláště pak na nelegální komatanty.

Šestá, nejrozsáhlejší kapitola, věnuje pozornost problematice Guantánama. Popisují zde zřizování detenčních center pro zajaté osoby ve válce s terorismem, historii Guantánama, status zadržovaných osob, kritiku mezinárodních organizací. Největší pozornost je věnována vojenským komisím a judikatuře Nejvyššího soudu USA. Kapitola je uzavřena rozebráním současné situace této námořní vojenské základny Spojených států.

V předposlední sedmé kapitole jsem vybral a popsal zajímavé právní kauzy vztahující se k tématu této práce.

Poslední osmá kapitola patří závěrečnému shrnutí problematiky této práce a mému osobnímu návrhu možného řešení, který by mohl současnou neutěšenou situaci ve vztahu mezinárodního humanitárního práva k potlačování mezinárodního terorismu vyřešit.

Summary

In my diploma thesis named *International humanitarian law and repression of international terrorism* I address the issue of terrorism, terrorist organizations in connection with the application of international humanitarian law.

The main aim of my thesis, as indicated in the introduction, is to examine whether international humanitarian law is applicable on the fight against international terrorism, what protection from the point of international law is granted to the terrorists and whether the United States of America is actually violating the international humanitarian law by the imprisonment of the supposed terrorists at Guantanamo.

The thesis is divided into eight chapters. After the introductory Chapter 1 follows Chapter 2 which deals with the kinds of armed conflicts according to the current adjustment of the war law. Furthermore the specifics of armed conflicts between the state and the terrorist organization are examined in this chapter.

Chapter 3 inspects the applicability of international humanitarian law. Firstly, I examine the terrorist acts in war within the approach known to war law. Finally, I examine the possibility of application of humanitarian law for the fight against international terrorism. In this chapter I also introduce a demonstrative case which helps to understand this issue.

In Chapter 4 at first I deal with relationship between international humanitarian law and international law of human rights. Furthermore the legislative of human rights a it's possibility to derogation in relation with repression international terrorism. The end belongs to minimal standart of protection individual's right, which results from Geneva conventions.

Chapter 5 firstly deals with individuals as one of the subjects of international humanitarian law with the focus on combatants, civilians and then especially on unlawful combatants.

The most extensive chapter, Chapter 6, focuses on the issue of Guantanamo. I describe the establishment of the detention centres for captives in the war with terrorism, the history of Guantanamo, the status of the captives and the critique of international organizations. The major focus is centred on military commissions and the judicature of the U.S. Supreme Court. This chapter ends with the analysis of the current situation of this U.S. naval military base.

In Chapter 7, which is the last but one chapter, I chose several interesting jural cases related to the topic of my thesis and described them.

The last chapter, Chapter 8, concludes the addressed questions of this thesis and states my personal suggestions of the possible solution, which could solve the current gloomy

situation in relation with international humanitarian law and repression of international terrorism.

Seznam klíčových slov

Mezinárodní právo humanitární, mezinárodní ozbrojený konflikt, vnitrostátní ozbrojený konflikt, terorismus, Ženevská úmluva, Guantánamo, Al - Kájdá, Taliban, komбатant, nelegální komбатant, nepřátelský bojovník, civilní osoba, Nejvyšší soud USA, případ Quirin, mezinárodní právo lidských práv, Martensova klauzule, Mezinárodní výbor Červeného kříže, Patriot Act, Military Commissions Act, vojenská komise

Key words

International humanitarian law, international armed conflict, national armed conflict, terrorism, Geneva convention, Guantánamo, Al - Qaida, Taliban, combatant, unlawful combatant, enemy combatant, civilian, U.S. Supreme Court, case Quirin, international law of human rights, Marten's clause, International Committee of the Red Cross, Patriot Act, Military Commissions Act, military commission